ZAŁĄCZNIK NR .....

DO UCHWAŁY NR .....

RADY POWIATU NOWOTOMYSKIEGO

Z DNIA .....

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU NOWOTOMYSKIEGO NA LATA 2020-2023

powiat nowotomyski, 2020 r.

Spis treści

1. Wstęp *3*

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami *3*

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce *4*

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego *12*

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami *12*

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa *14*

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego *17*

5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu *17*

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu *18*

5.2.1. Charakterystyka ogólna powiatu nowotomyskiego *18*
5.2.2. Zarys historii obszaru powiatu *25*
5.2.3. Krajobraz kulturowy *26*
5.3.4. Zestawienie obiektów z terenu powiatu wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego *54*
5.2.5. Zabytki ruchome *64*
5.2.6. Zabytki archeologiczne *66*
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne *68*
5.2.8. Gminne ewidencje zabytków *71*

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń *72*

7. Założenia programowe *73*

7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki *73*

7.1.1. Działania powiatowego programu opieki nad zabytkami *74*

8.Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami *77*

9.Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami *77*

10.Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami *78*

10.1. Dotacje *78*

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków *80*

Spis tabel *82*

Spis rysunków *82*

1. Wstęp

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jako dokument o charakterze strategicznym stanowi podstawę dla określenia – w perspektywie czterech lat – zasadniczych kierunków działań i zadań mających na celu przyczynić się do zachowania lokalnego środowiska kulturowego, a także w miarę możliwości poprawy jego stanu. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych przedsięwzięć dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta, prowadzona dotychczas oraz rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Program ma określić swego rodzaju stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami: wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych.

Główną ideą Programu jest wytyczenie dróg pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu nowotomyskiego. Niezwykle ważnym jest, aby działania czynione w tych kierunkach były wykonywane przy czynnym i świadomym współudziale społeczności lokalnej. Obowiązkiem samorządu powiatu nowotomyskiego jest z kolei podnoszenie świadomości społecznej w zakresie opieki nad zabytkami oraz efektywne usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki, jak również tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Proces sporządzania *Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023* to prace związane z przygotowaniem materiałów wyjściowych, wyznaczeniem celów oraz formułowaniem projektów realizacyjnych.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadnia państwa oraz obywateli.

Ustawa określa obowiązki Starosty odnoszące się do kwestii dotyczącej zabytków na terenie powiatu.

Art. 12 - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Art. 50 ust. 3 – w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art. 71 ust. 1 i ust 2 - zakładają sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku przez osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 81 - określa możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,

11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,

12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,

13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,

14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,

15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

Art. 103 - określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawiania społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 2019 poz. 511)

W ustawie zostały określone zadania publiczne powiatu o charakterze ponadgminnym. Art. 4 ust. 1, punkt 7 nakłada na powiat zadania w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2018 poz. 1945)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2019 poz. 1186 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2019 poz. 1396)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2020 poz. 55 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochrona konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2020 poz. 65 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2019 poz. 688 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że jednostki samorządu terytorialnego mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2019 poz. 917 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem" (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w spawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674).

Dotacje

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy, w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków być: przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku. Ustawodawca w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

W przypadku powiatu nowotomyskiego jest to Uchwała nr XVIII/127/2016 Rady Powiatu Nowotomyskiego z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie określania zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

W ostatnich latach udzielono następujących dotacji.

Tabela 1. Dotacje udzielone w ostatnich latach na terenie powiatu nowotomyskiego.

Lp.	Wnioskodawca	Obiekt	Cel dotacji	Rok	Kwota całego zadania	Kwota wnioskowana	Kwota dotacji z budżetu Powiatu Nowotomyskiego
1	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty ul. Świętojańska 1 64-310 Lwówek	Kościół Parafialny p.w. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lwówku	Projekt budowlany naprawy ścian wieży kościoła	2017	31 980,00	28 782,00	15 000,00
2	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Zmartwychwstania Pańskiego ul. Emilii Sczanieckiej 10 64-316 Kuślin	Kościół poewangelicki, obecnie rzymsko-katolicki p.w. Zmartwychwstania Pańskiego wraz z terenem przykościelnym w Kuślinie	Rekonstrukcja czterech witraży ornamentalnych	2017	40 170,81	20 000,00	15 000,00
3	Parafia Rzymskokatolicka p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa Plac Chopina 10a 64-300 Nowy Tomyśl	Kościół Parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nowym Tomyślu	Wymiana pokrycia dachu wraz z łaceniem i konserwacją konstrukcji więźby dachowej, wymiana obróbek blacharskich, montaż orynnowania kościoła	2017	741 996,90	50 000,00	20 000,00

4	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Wojciecha w Borui Kościelnej Pl. Kościelny 2 64-300 Nowy Tomyśl	Zespół Kościoła Ewangelickiego, obecnie rzymsko-katolickiego parafialnego pw. Św. Wojciecha w miejscowości Boruja Kościelna, gmina Nowy Tomyśl, powiat nowotomyski w skład którego wchodzą: Kościół z cmentarzem kościelnym, pastorówka z ogrodem	Projekt budowlany wymiany pokrycia dachowego, tynków zewnętrznych oraz zagospodarowania terenu	2018	36 900,00	18 450,00	18 450,00
5	Parafia Rzymskokatolicka pw. Zmartwychwstania Pańskiego ul. Emilii Sczanieckiej 10 64-316 Kuślin	Kościół poewangelicki, obecnie rzymsko-katolicki pw. Zmartwychwstania Pańskiego wraz z terenem przykościelnym w Kuślinie	Rekonstrukcja witraży ornamentalnych w kościele pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Kuślinie	2018	19 926,00	9 963,00	9 963,00
6	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina w Bukowcu Bukowiec, ul. Kościelna 27 64-300 Nowy Tomyśl	Kościół Parafialny pw. św. Marcina w Bukowcu	Ekspertyza techniczna i opracowanie projektu budowlanego dotyczącego zabezpieczenia struktury zabytkowej elewacji drewnianej kościoła pw. św. Marcina w Bukowcu.	2019	24 600,00	24 600,00	12 300,00
7	Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty ul. Świętojańska 1 64-310 Lwówek	Kościół Parafialny pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lwówku	Naprawy konstrukcyjne w obrębie więźby i wieńca wieży kościoła parafialnego pw. NMP Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lwówku	2019	99 076,19	30 000,00	10,000,00

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019r. (MP 2019, poz. 808))

Główny cel programu to „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami".

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

Zadania:

- Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Zadania:

- Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Zadania:

- Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

Zadania:

- Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

Zadania:

- Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Zadania:

- Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013")

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągany poprzez:

1) poprawę stanu zachowania zabytków;

2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych" – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych" – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017 – 2020 (Akty prawne Uchwała nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r.)

Podstawowym zadaniem Programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie przedstawione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych.

W Programie wyznaczono siedem celów wraz z zadaniami oraz podmioty odpowiedzialne za realizację zadań, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:

Cel 1: Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania.

Cel 2: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cl 3: Podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych.

Cel 4: Włączenie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych.

Cel 5: Prowadzenie planowanych działań wspierających dziedzictwo niematerialne.

Cel 6: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cel 7. Podejmowanie i określenie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020

Cel strategiczny 8. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa.

Cel operacyjny 8.10. Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego.

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury, poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przez następujące kierunki działań:

-Promocja kultury regionalnej.
-Poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej.
-Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu.
-Rozwój cyfrowego systemu zarządzania dobrami kultury.
-Wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie.
-Wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu, odpowiedzialnego za stałe elementy kultury.
-Stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury.

-Zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+ (Uchwała Nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r.)

W Planie przyjęto, iż podstawową zasadą kształtowania rozwoju województwa powinno być optymalne wykorzystanie szeroko rozumianych uwarunkowań wewnętrznych oraz szans wynikających z uwarunkowań zewnętrznych, dla zaspokajania potrzeb mieszkańców i sprawnego funkcjonowania podmiotów gospodarczych.

Za główne zasady zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, przyjęto między innymi:

-tworzenie warunków do współistnienia środowiska przyrodniczego i zurbanizowanego;
-zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

W Planie określono, że w zagospodarowaniu przestrzeni w odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego nie powinno się przekraczać następujących wskazań:

-w obszarach chronionego krajobrazu nie powinno się lokalizować obiektów i urządzeń zakłócających w drastyczny sposób walory kulturowe;
-ochronie podlegają obiekty cenne kulturowo, wymagające bezwzględnego zachowania dla przyszłych pokoleń oraz ich bezpośrednie otoczenie, w którym nie powinny być lokalizowane obiekty nieprzystosowane architektonicznie i funkcjonalnie;
-w strefach ochrony konserwatorskiej zagospodarowanie winno odbywać się na warunkach określonych przez służby konserwatorskie;
-strefy ochrony widokowej (osie widokowe, ciągi widokowe, dominanty przestrzenne, panoramy) powinny być wyznaczone poprzez stosowne zapisy oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin.

Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku

Wizja rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim: województwo wielkopolskie stanowi synonim solidnej oferty turystycznej, opartej na zróżnicowanym potencjale turystycznym regionu i produktach wysokiej jakości. Nowoczesna i innowacyjna gospodarka turystyczna jest jednym z kluczowych czynników rozwoju województwa, wzmacnia jego konkurencyjność w kraju i Europie.

Poniżej przedstawiono cele strategiczne oraz cele operacyjne, które wpłyną na ochronę i opiekę nad zabytkami:

I. Produkty turystyczne

CEL STRATEGICZNY 1.1 Rozwój turystyki biznesowej

CEL STRATEGICZNY 1.2 Rozwój produktów turystyki kulturowej

Cel operacyjny 1.2.1 Rozwój szlaków turystyki kulturowej, w szczególności Szlaku Piastowskiego

Cel operacyjny 1.2.2 Zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszytych pokoleń

Cel operacyjny 1.2.3 Propagowanie rozwoju turystyki kulturowej

Cel operacyjny 1.2.4 Poprawa dostępu do informacji o obiektach i wydarzeniach kulturalnych

Cel operacyjny 1.2.5 Rozwój i promocja kulinarnego dziedzictwa regionu

CEL STRATEGICZNY 1.3 Rozwój produktów turystyki przyrodniczej

CEL STRATEGICZNY 1.4 Rozwój turystyki aktywnej

II. Kapitał ludzki

CEL STRATEGICZNY II.1 Tworzenie nowych miejsc pracy w gospodarce turystycznej

CEL STRATEGICZNY 11.2 Podnoszenie kompetencji kadr gospodarki turystycznej

CEL STRATEGICZNY 11.3 Tworzenie warunków sprzyjających współpracy w gospodarce turystycznej

III. Nowe technologie

CEL STRATEGICZNY III Wykorzystanie technologii informacyjno – komunikacyjnych w promocji i dystrybucji produktów turystycznych

IV. Infrastruktura

CEL STRATEGICZNY IV. 1 Poprawa stanu infrastruktury zwiększającej dostępność przestrzeni turystycznej województwa

CEL STRATEGICZNY IV.2 Wzrost ilościowy i jakościowy bazy noclegowej.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Nowotomyskiego na lata 2018 - 2028

W obszarze strategicznym 4: PRZESTRZEŃ wyznaczono kierunki działań spójne z niniejszym opracowaniem.

Cel szczegółowy 4.1: Wsparcie rozwoju infrastruktury turystycznej w celu rozwoju różnych form turystyki

Kierunki działania:

4.1.1 Wsparcie obiektów zabytkowych i ochrony dóbr kultury na terenie powiatu,

4.1.2 Budowa sieci szlaków turystycznych,

4.1.3 Rozbudowa sieci ścieżek rowerowych,

4.1.4 Wsparcie inwestycji związanych z budową lub modernizacją obiektów pełniących funkcje kulturalne, edukacyjne i sportowe, w tym terenu zalewu Bobrówka.

Cel szczegółowy 4.2: Poprawa dostępności do usług publicznych dla osób niepełnosprawnych

Kierunki działania:

4.2.1 Likwidacja barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych,

4.2.2 Dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do celów rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Charakterystyka ogólna powiatu nowotomyskiego

Powiat nowotomyski położony jest w zachodniej części województwa wielkopolskiego, stanowiąc granicę z województwem lubuskim.

Powiat nowotomyski jest jednym z 31 powiatów tworzących województwo wielkopolskie i sąsiaduje z powiatami:

- województwa wielkopolskiego
  - od północy: Powiat Międzychodzki, Powiat Szamotulski,
  - od wschodu: Powiat Poznański,
  - od południa: Powiat Grodziski, Powiat Wolsztyński,
- województwa lubuskiego
  - od zachodu: Powiat Zielonogórski, Powiat Świebodziński, Powiat Międzyrzecki.

Powiat tworzy sześć gmin, w tym:

- miejsko-wiejskie: Lwówek, Nowy Tomyśl, Opalenica, Zbąszyń,
- wiejskie: Kuślin, Miedzichowo.

Rysunek 1. Podział powiatu nowotomyskiego na jednostki gminne.
Źródło: Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Nowotomyskiego na lata 2018 – 2028.

Powiat nowotomyski zajmuje 1014 km^2, co stanowi 3,40% powierzchni województwa wielkopolskiego. Poniższa tabela przedstawia powierzchnię poszczególnych gmin wchodzących w skład powiatu. Powierzchniowo największą jednostką jest gmina Miedzichowo zajmując 209 km^2.

Tabela 2. Powierzchnia i gęstość zaludnienia w poszczególnych jednostkach powiatu nowotomyskiego.

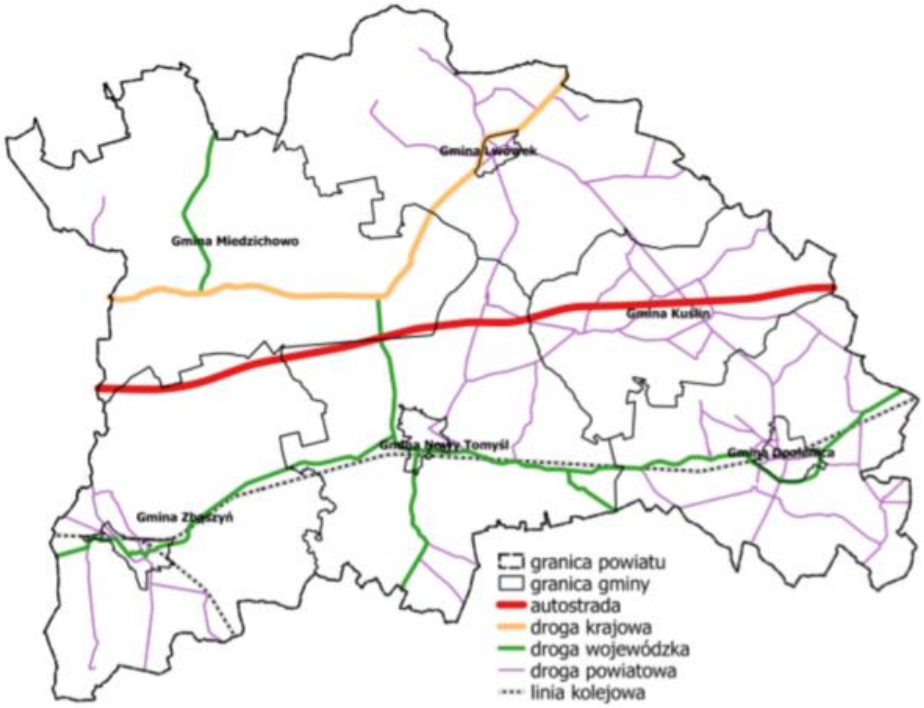
Nazwa jednostki	Powierzchnia km^2	Gęstość zaludnienia os/1km^2
Lwówek	184	51
Nowy Tomyśl	186	142
Opalenica	149	110
Zbąszyń	180	76
Kuślin	106	52
Miedzichowo	209	18
Powiat nowotomyski	1014	74

Źródło: Bank Danych Lokalnych.

Położenie komunikacyjne powiatu nowotomyskiego jest bardzo korzystne ze względu na obecność europejskich szlaków komunikacyjnych. Przez teren powiatu przebiega ważny drogowy węzeł komunikacyjny - autostrada A2 stanowiąca fragment drogi międzynarodowej E30.

Ponadto w niedalekiej odległości znajdują się lotniska: Międzynarodowy Port Lotniczy Poznań – Ławica, odległy 25 km od granic powiatu i 55 km od Nowego Tomyśla oraz Port Lotniczy Zielona Góra – Babimost, odległy 15 km od granic powiatu i 40 km od Nowego Tomyśla.

Przez teren powiatu przebiega zmodernizowana linia kolejowa z Poznania do Berlina, będąca częścią międzynarodowej magistrali kolejowej Paryż – Berlin – Warszawa – Moskwa.

Rysunek 2. Sieć komunikacyjna na terenie powiatu nowotomyskiego.
Źródło: Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Nowotomyskiego na lata 2018 – 2028.

Środowisko przyrodnicze i ukształtowanie terenu

Krajobraz powiatu nowotomyskiego ukształtował lądolód skandynawski w okresie tzw. zlodowacenia bałtyckiego sprzed 15 tys. lat. Pomimo tego, że powiat ten leży na Pojezierzu Wielkopolskim to występuje tu stosunkowo niewiele jezior, głównie w jego części zachodniej.

Dominującym elementem tego obszaru jest Sandr Nowotomyski, który stanowi największy w Wielkopolsce równinny obszar sandrowy. Rozciąga się on na wysokości ok. 70-80 m n.p.m. między środkowopoznańską moreną czołową w części północnej, a Pradoliną Warciańsko – Odrzańską na południe od Wolsztyna. Na obszarze tym rozciągają się obszary borów sosnowych i niezbyt żyznych pól. W obniżeniach występują obszary nadające się do wykorzystania rolniczego, płyną tu również rzeczki – Czarna Woda, Bobrówka, Szarka, Dojca. Pozostałości wcześniejszego okresu lodowego są ostańce wysoczyznowe zbudowane z glin i iłów. Największy z tych ostańców o wysokości 101 m n.p.m. położony jest 6 km na płn. zach. od Nowego Tomyśla. W celu jego ochrony powstał Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Glińskie Góry". Występują tutaj także wydmy

powstałe w skutek działalności wiatru bezpośrednio po ustąpieniu lodowca. Niektóre z nich wznoszą się nawet na 20 m ponad otaczający teren.

Przez powiat nowotomyski z północy na południe ciągnie się również Wał Lwówecko – Rakoniewicki od Lwówka po Pradolinę Warciańsko – Odrzańską na płd. od Rakoniewic. Ten zasadniczo płaski teren urozmaicają nieliczne wydmy oraz wzgórze położone przy drodze pomiędzy Chmielinkiem, a Lwówkiem o wysokości 138 m n.p.m., które jest najwyższym punktem powiatu nowotomyskiego.

Na wschód od Wału Lwówecko - Rakoniewickiego znajduje się wysoczyzna morenowa będąca częścią Równiny Opalenickiej. Występują tu urodzajne gleby rolnicze, natomiast stosunkowo niewiele lasów, głownie liściastych w płd-wsch. części tego obszaru.

Zachodnie krańce powiatu opadają ku Obniżeniu Obrzańskiemu, zwanemu także Bruzdą Zbąszyńską, stanowiącą część Pojezierza Lubuskiego. Podstawą wydzielenia tego obszaru był fakt, iż w czasie ostatniego zlodowacenia istniejąca uprzednio dolinę wypełnił lód. Z tego powodu jest to teren nisko położony (ok. 60 m n.p.m.). W okolicach jez. Rybojadło, znajduje się najniższy punkt powiatu na wysokości 51 m n.p.m. Północno-zachodnia granica powiatu opiera się o fragment Ozu Pszczewskiego – długiego na 20 km od Trzciela po Goraj, ciągu pagórków polodowcowych.

Prawne formy ochrony przyrody

Zgodnie z ustawą z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. 2020 poz. 55) spośród wymienionych form ochrony przyrody, na terenie powiatu występują:

- Obszary Natura 2000

Rynna Jezior Obrzańskich - PLH080002 Teren położony w regionie Bruzdy Zbąszyńskiej, stanowiącej szerokie obniżenie pomiędzy Pojezierzem Łagowskim, a Pojezierzem Poznańskim. Obszar charakteryzuje się skomplikowanym układem hydrograficznym: Obra wcina się w południkowo zorientowaną rynnę, przepływa przez szereg jezior, w tym największe Jez. Błędno (7,4 km^2). Jeziora są płytkie, eutroficzne, otoczone rozległymi obszarami torfowisk oraz lasami łęgowymi. Lesistość obszaru jest duża, wynosi ok. 45%, przeważają bory sosnowe. W ostoi utrzymują się też rozległe połacie łąk i pastwisk.

Dolina Mogielnicy - PLH300033 Ostoja położona w środkowej części Pojezierza Poznańskiego. Obejmuje dobrze zachowane kompleksy lasów liściastych w dolinie rzeki Mogilnicy. Lasy dorzecza Mogilnicy stanowią bardzo cenny obiekt przyrodniczy. Skupiają przede wszystkim łęgi dębowo-wiązowo-jesionowe, grądy środkowoeuropejskie oraz łęgi jesionowo-olszowe o różnym stopniu zachowania.

Jezioro Zgierzynieckie - PLB300009 Obszar, należący do najmniejszych obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 w Polsce, obejmuje zarastające eutroficzne Jezioro Zgierzynieckie o niedostępnych brzegach oraz otaczający je bardzo szeroki pas szuwarów, a także przyległe mokradła i łąki, które powstały w wyniku osuszenia znacznie rozleglejszego niegdyś zbiornika wodnego. W obrębie obszaru znajduje się niewielki

kompleks leśny o wielowarstwowym podszycie, ze starodrzewem reprezentującym cenny zespół łęgu wiązowo-jesionowego.

Ostoja zgierzyniecka - PLH300007. Obszar obejmuje nieckę rozległego niegdyś jeziora. Po jego osuszeniu nastąpił proces eutrofizacji i zarastania zbiornika. Najniższa część niecki zajęta jest obecnie przez rozległe szuwary z kilkoma niedużymi i płytkimi oczkami wodnymi (Smolny Staw, Wielki Staw i Mały Staw) zajmującymi łącznie 7,8 ha. Największe z nich, Wielki Staw, ma powierzchnię około 5 ha, a głębokość ok. 1 m. Poza nimi znajdują się tutaj również mniejsze oczka wodne. Do jeziora przylega kompleks dojrzałych lasów łęgowych i olsów rezerwat "Wielki Las". Podstawowym walorem obszaru jest kompleks siedlisk typowych dla zarastającego, eutroficznego jeziora położonego w ekstensywnie użytkowanym krajobrazie rolniczo-leśnym.

Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry - PLB080005. Obszar obejmuje szerokie, południkowe obniżenie położone pomiędzy Pojezierzem Łagowskim, a Pojezierzem Poznańskim. Rzeka Obra przepływając, przecina wiele jezior polodowcowych, z których największe to Jezioro Błędno. Jeziora są płytkie, eutroficzne, otoczone rozległymi torfowiskami niskimi i przejściowymi wśród lasów łęgowych. Lesistość wynosi ok. 45% powierzchni obszaru, przeważają bory sosnowe. Obszar ważny dla fauny związanej z siedliskami wodno-błotnymi.

- Obszary chronionego krajobrazu

Pojezierze Sławskie, Pradolina Obry i Rynna Zbąszyńska Obszar utworzony został w celu ochrony zbiorników wodnych występujących na tym terenie. Obszar chroniony biegnie rynną zbąszyńską obejmując m.in. jeziora Błędno, Nowowiejskie, Grójeckie, Chobienickie, Wielkowiejskie, Kopanickie i Wąchobskie oraz jeziora: Wolsztyńskie, Berzyńskie, Wilcze, część Rudzienieckiego. Ochroną objęte są także rzeki i kanały odwadniające należące do systemu wodnego Obry.

"*I*" *Międzyrzecz-Trzciel* Obszar znajduje się w gminie Miedzichowo obejmując przede wszystkim lasy, które zajmują aż 70% powierzchni oraz podmokłe łąki, które tworzą doskonałe środowisko dla bogatej fauny. Obszar chroni tutejsze lasy, ale także śródpolne torfowiska i bagna.

- Rezerwaty przyrody

Rezerwat „Wielki Las". Rezerwat leśny (pow. 78,63 ha, utworzony w 1959 r.), położony 5 km na wschód od Lwówka, na płn. od szosy Lwówek-Opalenica, na wys. ok. 96 m n.p.m. Znajduje się w płn. części dorzecza Mogilnicy. Ochronie podlega fragment ponad stuletniego łęgu jesionowo-wiązowego, będącego rzadkością w Wielkopolsce.

Rezerwat „Urbanowo" Rezerwat leśny utworzony w roku 1960 na obszarze 7,73 ha. Położony jest w odległości 4 km na południowy – wschód od Opalenicy. Obejmuje zespół łęgowego lasu olszowego w wieku około 100 lat, rosnącego na płaskim okresowo podtapianym terenie terasy zalewowej doliny Mogilnicy.

Rezerwat na Jeziorze Zgierzynieckim im. Bolesława Papiego. Rezerwat faunistyczny (pow. 98,65 ha, utworzony w 1974 r.), położony 5 km na wschód od Lwówka, po południowej stronie drogi ze Zgierzynki do Brodów,

na wys. ok. 93 m n.p.m. Znajduje się w północnej części dorzecza Mogilnicy i obejmuje płytkie, zarastające jezioro oraz łąki otaczające zabagnione brzegi.

- Parki krajobrazowe

Pszczewski Park Krajobrazowy. Pszczewski Park Krajobrazowy utworzono w 1986 r. obejmuję powierzchnię 122,2 km^2 na pograniczu województwa lubuskiego i wielkopolskiego. Park jest obszarem niezwykle atrakcyjnym przyrodniczo i krajobrazowo. Leży na Pojezierzu Poznańskim i obejmuje swym zasięgiem teren ukształtowany w okresie zlodowacenia bałtyckiego, co wpływa na występujący krajobraz: morenowy, sandrowy i dolinny. Charakterystycznym elementem tutejszej rzeźby terenu są liczne rynny jeziorne.

- Pomniki przyrody

Na terenie powiatu nowotomyskiego znajduje się 196 pomników przyrody.

- Użytki ekologiczne

Na terenie powiatu nowotomyskiego znajduje się 21 użytków ekologicznych.

- Zespoły przyrodniczo – krajobrazowe

Glińskie Góry, forma znajdująca się na terenie gminy Nowy Tomyśl i Miedzichowo. Utworzony w celu ochrony ciągu wydm parabolicznych, gdzie niemal cała powierzchnia pokryta jest lasami pełniącymi funkcje glebochronne.

Turystyka

Powiat nowotomyski ze względu na bogatą historię i kulturę oraz położenie geograficzne posiada duży potencjał do rozwoju turystyki. Zagospodarowanie turystyczne opiera się na licznych wyznaczonych szlakach turystycznych. W powiecie wyznaczono wiele szlaków turystycznych przez najciekawsze i najbardziej atrakcyjne miejsca. Wytyczono trzy szlaki piesze, trzy szlaki konne, szlak kajakowy oraz szlaki rowerowe.

Tabela 3. Wyznaczone szlaki turystyczne na obszarze powiatu nowotomyskiego.

Szlaki piesze	
Szlak żółty	Nowy Tomyśl – Paproć – Chojniki – Szarki – Kuźnica – Tuchorza – Jelonek – Nowe Tłoki – Wolsztyn
Szlak czerwony	Osetna Młyn – Zawada – Zachodzko – Miedzichowo – Łomnica – Przychodzko – Strzyżewo – Czarny Dwór – Dąbrówka Wlkp. – Bronikowo – Chlastawa – Kosieczyn – Nowa Wieś – Nowa Wieś Zbąska – Perzyny – Przyprostynia – Zbąszyń (Sezonowe Schronisko Młodzieżowe)
Szlak niebieski	Pszczew – Wrony – Silna Nowa – Królewiec – Jabłonka Tartak - Trzciel – Prądówka – Strzyżewo – Zbąszyń – Nądnia – Perzyny - Nowa Wieś – Nowa Wieś Zbąska – Grójec Wielki – Chobienice - Wąchabno – Kopanica
Szlaki konny	
	leśnictwie Wąsowo (okolice wsi Wąsowo)

	okolicach leśniczówki „Smolarnia" w kierunku na Bolewice
	od Jeziora Kuźnickiego przez Grubsko do okolic Jastrzębska Starego
Szlaki kajakowe	
Zbąszyń - Międzyrzecz	Szlak długości 55 km
Szlakiem Obry	Jezioro Błędno – ujście Obry do Warty
Szlak rowerowy	
Szlak Chmielu i Wikliny	Szlak czerwony Opalenica – Nowy Tomyśl
Szlak Sosny Bolewickiej	Szlak niebieski – Nowy Tomyśl – Lewice
Szlak Budownictwa Olęderskiego	Szlak czarny Nowy Tomyśl – Zbąszyń długości ok. 25,5km
Szlak Im. Emilii Sczanieckiej	Szlak zielony Opalenica – Lwówek długości ok.32 km
Szlak Pałacowo-Zamkowy	Szlak żółty Nowy Tomyśl – Porażyn Dworzec długości ok. 23 km
Szlak Jeziora Błędno	Szlak zielony Wokół Jeziora Błędno długości ok. 20 km
Szlak Powstańców Wielkopolskich	Szlak żółty Zbąszyń – Miedzichowo długości ok. 19 km
Szlak Pośród Pól i Łąk	Szlak czerwony Lwówek – Węgielnia długości ok. 31,7 km
Szlak Pszczewskiego Parku Krajobrazowego	Szlak zielony Miedzichowo – Jabłonka Stara długości ok. 12,8 km
Szlak Sosny Bolewickiej	Czarny szlak łącznikowy Wąsowo –Brody długości ok. 9,5km
„Północ-Południe"	od Łowynia do Miedzichowa
„Piach po osie czyli MIEDZICHOWSKI PARYŻ-DAKAR"	Szlak czarny z Borowego Młyna do Chmielinko
„Zachód – Wschód"	Szlak czerwony Trzciela do Leśniczówki Węgielnia
„Boczkiem, boczkiem"	Szlak niebieski z Silnej do Trzciela
„Szlakiem Dyliżansów"	Szlak czarny kontynuacja istniejącego szlaku czarnego prowadzącego z Międzyrzecza i Pszczewa, dawnym traktem, którym jeździły dyliżanse pocztowe do Poznania
„Wzdłuż Obry"	Szlak rowerowy zielony z Pszczewa do Trzciela
„Zielona Jedynka"	Szlak łącznikowy
„ Na tenis"	Szlak rowerowy czerwony z Bolewic do Bolewicka
„Przez autostradę"	Szlak rowerowy czarny „Przez autostradę" z Miedzichowa do Leśniczówki Glinki
„Zielona Dwójka"	szlak czerwony przed Miedzichowem ze szlakiem czerwonym i niebieskim w pobliżu Leśniczówki Węgielnia
„Przez Lewiczynek"	łączy szlak niebieski ze szlakiem żółtym „Północ-Południe", przebiega równocześnie przez wieś Lewiczynek
KOLD-owski Szlak Rowerowy	Szlak złożony z dużej i malej pętli połączonych ze sobą trzema łącznikami

„Bajkowy"	Pętla łącząca Pniewy, Duszniki, Opalenicę i Lwówek
Szlak Północnego Frontu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919	Pniewy – Lwówek – Opalenica – Grubsko – Chrośnica

Źródło: https://powiatnowotomyski.pl – po weryfikacji.

Według dostępnych informacji w sieci internetowej można odnaleźć informacje o funkcjonujących na terenie powiatu obiektach noclegowych, których łącznie jest 65. Największy udział mają obiekty agroturystyczne w ilości 38, hotele 20, pensjonaty 10 oraz 3 pola namiotowe wokół Jeziora Błędno. W tej lokalizacji funkcjonuje również Ośrodek Sportów Wodnych.

Na terenie powiatu nowotomyskiego zlokalizowany jest Nowotomyski Ogród Zoologiczny, co stanowi rzadko spotykaną w miastach tej wielkości, atrakcję turystyczną. Ogród powstał z inicjatywy działaczy społecznych i przyjaciół zwierząt w 1974 r. zajmując powierzchnię 3,7 ha. Obecnie ogród mieści się na terenie ponad trzydziesto hektarowego Parku Kultury i Wypoczynku im. Feliksa Szołdrskiego zajmując powierzchnię ponad 5 ha.

5.2.2. Zarys historii obszaru powiatu

W okresie staropolskim znaczniejsza część powiatu nowotomyskiego należała do powiatu poznańskiego, a Grodzisk i Opalenica wraz z przyległymi terenami do powiatu kościańskiego. Oba należały jednak do województwa Wielkopolskiego.

W ciągu XIX i XX wieku powiat nowotomyski przechodził wiele zmian pod względem administracyjnym. W 1815 roku władze pruskie utworzyły Powiat Bukowski z siedzibą w Buku. W skład tego powiatu wchodziło pięć miast: Buk, Grodzisk, Nowy Tomyśl, Opalenica i Lwówek. W 1848 roku siedzibę powiatowych władz przeniesiono z Buku do Nowego Tomyśla. Był to nadal Powiat Bukowski z tym, że władze powiatowe urzędowały w Nowym Tomyślu. Ludność Powiatu Bukowskiego w roku 1875 wynosiła 58 109 mieszkańców. Należał on jednocześnie do najbardziej zaludnionych powiatów w Wielkim Księstwie Poznańskim.

Na podstawie uchwały z dnia 6 czerwca 1887 r. o podziale administracyjnym z dniem 1.X.1887r. podzielono Powiat Bukowski z siedzibą w Nowym Tomyślu na dwa powiaty: grodziski i nowotomyski. W skład powiatu grodziskiego wchodziły w tym czasie miasta: Buk, Grodzisk i Opalenica, a w skład powiatu nowotomyskiego miasta: Nowy Tomyśla i Lwówek. Taki podział terytorialny zachował się do końca okresu zaboru pruskiego. Od końca XVIII w. aż do stycznia 1920r. Zbąszyń wraz z okolicą należał do powiatu międzyrzeckiego. Na podstawie Traktatu Wersalskiego, w dniu 17 stycznia 1920 r. miasto Zbąszyń oraz obwód gminy Miedzichowo przyłączono do powiatu nowotomyskiego. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1932r. o likwidacji niektórych powiatów, z dniem 1 kwietnia 1932 r. został zlikwidowany powiat grodziski i w całości przyłączony do powiatu nowotomyskiego. Taki stan utrzymał się do września 1939 r. W skład powiatu nowotomyskiego, po połączeniu go z powiatem grodziskim, wchodziło 6 miast, 9 gmin

wiejskich zbiorowych i 117 gromad. Pod względem narodowościowym powiat nowotomyski był zamieszkały w 81% przez ludność polską, 18% niemiecką i 1% inną. Był to powiat wybitnie rolniczy. Liczba ludności w powiecie wynosiła ogółem 90 734 w tym ludności wiejskiej – 64 455 mieszkańców. Okupacyjne władze hitlerowskiego ponownie podzieliły powiat nowotomyski na grodziski i nowotomyski.

W 1945 r. po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej został utworzony ponownie powiat nowotomyski w granicach sprzed września 1939r. Wewnętrzny podział administracyjny powiatu na gminy utrzymał się do grudnia 1954 r. Na podstawie ustawy z dnia 25.09.1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych z dniem 31.12.1954 r. zlikwidowano prezydia gminnych rad narodowych i powołano prezydia gromadzkich rad narodowych o znacznie mniejszych zasięgu terytorialnym niż dawne gminy. W latach 1955 – 1960 istniało w powiecie nowotomyskim 36 gromadzkich rad narodowych i 131 sołectw. W następnych latach liczba gromad została zmniejszona przez połączenie niektórych z nich w jedną gromadę. W takich granicach administracyjnych powiat składający się z miast Buk, Grodzisk, Lwówek, Nowy Tomyśl, Opalenica i Zbąszyń wraz z przyległymi gminami oraz gminami wiejskimi: Granowo, Kuślin i Miedzichowo przetrwał aż do reformy administracyjnej w roku 1975.

Obecny powiat nowotomyski, istniejący od 1999 r. nie został jednak odtworzony w tych samych granicach. Połączone zostały bowiem gminy, które do tej pory, mimo sąsiedztwa, przez 23 lata wchodziły w skład trzech różnych województw: poznańskiego, gorzowskiego i zielonogórskiego. Obecnie w skład powiatu nowotomyskiego wchodzi sześć gmin: Kuślin, Lwówek, Miedzichowo, Nowy Tomyśl, Opalenica, Zbąszyń.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Podstawowymi elementami zachowanego dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu nowotomyskiego są najliczniejsze zespoły pałacowo – dworsko – parkowe, kościoły oraz zabudowy urbanistyczno-architektoniczne.

Budownictwo Olęderskie

W krajobrazie osadniczym Wielkopolski szczególną odrębnością środowiska przyrodniczego oraz budownictwa wiejskiego charakteryzuje się Równina Nowotomyska, potocznie zwana niecką nowotomyską. Rejon ten jest zamknięty linia: Pniewy–Lwówek–Pszczew–Trzciel-Zbąszyń–Wolsztyn-Rakoniewice od początku XVIII wieku stał się terenem (największego w Wielkopolsce) intensywnego osadnictwa olęderskiego, którego ślady uchwytne są jeszcze dzisiaj. Kolonizacja ta, jakkolwiek stanowi odpowiednik, a zarazem dalszy etap

kolonizacji holenderskiej na obszarze Prus Królewskich, na tym terenie nie ma jednak znaczenia etnicznego. Nazwa „osadnictwo olęderskie" (holenderskie) nie oznacza narodowości osadników, lecz pewne zasady prawa holenderskiego, które przypominało podstawy prawne, na jakich osadzano w średniowieczu kolonistów niderlandzkich. Kolonizacja niecki nowotomyskiej w XVIII wieku opierała się głównie na osadnikach narodowości niemieckiej (protestanci z Nowej Marchii, Śląska i Pomorza – katolicy z Bawarii i Szwabii – tradycje uprawy chmielu), później polskiej oraz w małym stopniu czeskiej (ze Śląska i Moraw).

Osadnikom z tamtego okresu zawdzięczmy dwie specyficzne grupy osad: zbliżone do rzędówki lub luźnej ulicówki oraz typ osady samotniczej rozproszonej. W obu tych osadach, składających się z kilku lub kilkunastu zagród, tzw. hub. Role gospodarstw pierwszego typu, spotykane w płn. zach. części niecki składały się z szeregu podłużnych zagonów biegnących prostopadle do cieku wodnego lub mokradeł.

Największa liczba kolonizacji olęderskiej znajduje się na terenie Gminy Nowy Tomyśl. Ślady osadnictwa olęderskiego można odnaleźć na terenie sołectw: Boruja Kościelna i Boruja Nowa, Chojniki, Cicha Góra, Glinno, Grubsko, Kozie Laski, Paproć, Przyłęk, Szarki, Sękowo, Jastrzębsko Stare, Nowa Róża i Sątopy. Na szczególną uwagę zasługuje Grubsko. Na terenie tej wsi zarówno budownictwo drewniane, jak i ukształtowanie przyrody odzwierciedlają stan sprzed ponad 300 lat, w niewielkim stopniu zmieniony przez współczesną cywilizację.

Architektura obronna

Zespół zamkowy, XVII- XVIII w Zbąszyniu

- fortyfikacje bastionowe - ziemne z fosą, nr rej.: Z-II/116/49 z 16.09.1950 r.
- wieża bramna, nr rej.: j.w.
- browar, ob. hotel, nr rej.: 1583 z 27.07.1974 r.
- park, ob. miejski, nr rej.: 3201 z 27.12.1983 r.

Budowę twierdzy rozpoczął w XVI w. Abraham II Zbąski, a kontynuował i ukończył w roku 1627 jego wnuk Abraham Ciświcki – kasztelan śremski. Twierdza ta była założeniem typu „palazzo in fortezza". W jej obrębie mieścił się zamek, ogród włoski i budynki gospodarcze. Spustoszona przez wojska szwedzkie dwukrotnie: w 1655 r. i 1706 r. Opuszczony zamek, który popadł w ruinę został rozebrany w 1908 r. przez niemieckich właścicieli Zbąszynia. Twierdzę o pow. ok. 8 tys. m²

pierwotnie założono na planie prostokąta o wym. 250 m x 350 m, otoczono i umocniono koroną wałów ziemnych w tzw. układzie staro holenderskim z czterema ostro zakończonymi bastionami w narożach (obecnie bastion pd. – wsch. najlepiej zachowany).

W obrębie twierdzy rozciąga się założony w 1706 r. park. W XVIII w. Edward Garczyński utworzył zachowany po części do dziś ogród francuski, który charakteryzuje regularne półkoliste zamknięcie. Ogród otacza podwójny w części wsch. i potrójny w części zach. szpaler grabowy. W 1 poł. XIX w. wokół ogrodu założono park krajobrazowy o pow. 15,0 ha (istnieje do dziś). Zachował się w nim ciekawy drzewostan, szpalery grabowe i aleja daglezji, a także kamienne kompozycje powstałe w czasie organizowanych plenerów plastycznych i dwa postumenty pod rzeźby ogrodowe o treści mitologicznej (prawdopodobnie z XVIII w.). Wały twierdzy porastają okazałe dęby (najgrubszy z nich osiągnął obw. 560 cm. Najstarsze z nich ocenia się na 250 – 300 lat). Na skraju parku funkcjonują: ośrodek wypoczynkowy, hotel i kąpielisko.

Obecnie jest siedzibą Muzeum Regionalnego Ziemi Zbąszyńskiej.

Od roku 2000 w wieży bramnej funkcjonuje także galeria sztuki współczesnej, prezentująca różne dziedziny sztuki, takie jak: malarstwo, rzeźbę, ceramikę i fotografię. Swoje prace mogą wystawić tutaj zarówno zawodowi artyści, jak i amatorzy. Pieczę nad galerią od lat sprawuje Zbąszyńskie Centrum Kultury.

Zespoły urbanistyczno-architektoniczne i zabytki miejskie

Zespół urbanistyczno-architektoniczny w Zbąszyniu, nr rej.: 3172 z 12.01.1981 r.

Zachowany do czasów obecnych historyczny układ przestrzenny miasta Zbąszyń to najcenniejszy zabytek Gminy i Miasta Zbąszyń. Spacerując po mieście wzrok przyciągają zabytkowe kamieniczki nierzadko przyozdobione stylowymi wieżyczkami i figurkami. Z tej zabudowy jak z otwartej księgi można wyczytać przeszłość tego ośrodka miejskiego. W jego centrum leży prostokątny Rynek, wydłużony na linii północ-południe, odrestaurowany w 2001 r. Do 1830 r. pośrodku wznosił się ratusz (ślad jego fundamentów zaznaczono w nawierzchni). Dziś w tym miejscu znajduje się żeliwna pompa i rzeźba koźlarza. Przy Rynku oraz przylegających do niego ulicach w większości zachowała się zabudowa z 2 poł. XIX i pocz. XX w. np.:

- przy ul. Chmielnej budynek dawnego browaru, zamkniętego odgórną decyzją władz państwowych w 1948 r.,
- dom nr 10 z pocz. XIX w. (wsch. część ul. Senatorskiej),
- dom nr 19 z końca XVIII w. ustawiony szczytem do ul. Senatorskiej,

- secesyjne kafelki zachowane w sklepie mięsnym (ul. Senatorska 21),
- u zbiegu ul. Senatorskiej i Powstańców Wlkp. dom z wieżyczką, gdzie dawniej mieścił się hotel i restauracja,
- w płn. części Rynku budynek dawnej szkoły ewangelickiej z 1890 r., w którym od r. 2004 mieści się siedziba Muzeum,
- w płd. pierzei Rynku, za murem z bramą Kościół Parafialny Wniebowzięcia NMP – Zbąszyńska Kolegiata.

Układ urbanistyczny oraz zabudowa Rynku w Lwówku, nr rej.: 1620/A z 17.09.1974 r.

Układ urbanistyczny w typie szachownicowym z centralnie usytuowanym rynkiem w kształcie trapezu.

Rynek we Lwówku przybrał postać prostokątnego placu z wylotami sześciu ulic w narożach i siódmej na osi pierzei północnej (ulice przebiegają prostopadle do siebie). Jego środkowy obszar pokrywa częściowo zachowany zabytkowy kamienny bruk, wzorowany na bruku w Rawennie. Bruk rozchodzi się promieniście, począwszy od charakterystycznej murowanej żółto – białej wieży zegarowej (przez mieszkańców miasta określanej mianem polskiego Big Bena) i przybiera kształt gwiazdy. Zabudowa Rynku dość jednolita. Datowana w przeważającej części na 1 poł. XIX w. Na fasadzie jednego z domów widoczna data budowy 1843 r. Zabudowania rozciągające się wokół Rynku to budynki murowane z cegieł, otynkowane, parterowe lub piętrowe, nakryte stromymi dachami. Rynek we Lwówku jako jeden z nielicznych nadal pełni funkcję miejsca handlu. W dni targowe (wtorek i piątek) stragany zajmują znaczną pow. Rynku. Jest tu cicho i spokojnie. Ruch samochodowy niewielki. Lwówek Wlkp. to przykład miasta założonego na tzw. surowym korzeniu, w którym układ urbanistyczny wytyczono od samego początku. Rynek będący centralnym ośrodkiem założenia miejskiego pierwotnie posłużył jako miejsce, wokół którego ukształtowało się miasto w obecnej postaci. Dawniej gród zabezpieczały obwarowania ziemne i fosa, a wjazd do niego prowadził przez wzmiankowane w dokumentach trzy bramy. Rynek we Lwówku oprócz tego, że stanowi główny punkt i miejsce handlowe miasta jest także swoistą mozaiką stylów architektonicznych i wiekowości poszczególnych obiektów. Fasady budynków starych kontrastują z fasadami budynków odrestaurowanych.

W roku 2019 roku rozpoczęto działania związane z modernizacją przestrzeni Rynku w Lwówku obejmującą: modernizację pomp wodnych z przeznaczeniem na fontanny, modernizację istniejącego obiektu zegara, budowę elementów małej architektury, zmianę układu zieleni, wyposażenie przestrzeni Rynku w elementy małej architektury takich jak: ławki, stojaki rowerowe, kosze na śmieci, gazony, murki oporowe, przebudowę

nawierzchni płyty Rynku w zakresie dróg, przebudowę nawierzchni płyty Rynku w zakresie chodników, przebudowę nawierzchni płyty Rynku w zakresie miejsc parkingowych, przebudowę nawierzchni płyty Rynku, zmianę oświetlenie drogowego w obrębie Rynku, oraz oświetlenia płyty Rynku, wraz z elementami iluminacji, z instalacją słupów oświetleniowych, liniami zasilającymi słupy oświetleniowe.

W ramach prowadzonych działań modernizacyjnych zachowany został zabytkowy bruk nawierzchni Rynku.

Układ urbanistyczny oraz Ratusz w Nowym Tomyślu, nr rej.: 190/Wlkp/A z 28.06.2004 r.

Układ urbanistyczny tworzą dwa rynki: większy - plac Niepodległości i nieco mniejszy - plac Chopina, które połączone są ulicą Mickiewicza.

Wznosi się pośrodku Pl. Niepodległości w Nowym Tomyślu. Pochodzi z 1879 r. Dawniej stała tutaj szachulcowa budowla z pocz. XIX w. Współczesny ratusz to budowla eklektyczna, piętrowa, złożona z części zasadniczej i dwóch skrzydeł bocznych. Jego główny portal zdobi płaskorzeźba herbu miasta oraz dwie postacie kobiecie, trzymające miecz i wagę - symbole władzy sądowniczej. Do roku 1970 nowotomyski ratusz stanowił siedzibę Sądu Powiatowego. Od 1974 r. mieściła się tutaj szkoła muzyczna, która łącznie z filią w Wolsztynie miała około 170 uczniów. Od 15.05.2003 r. na powrót stanowi siedzibę Sądu Rejonowego. W dniu 27.01.1984 r. na zewnętrznej elewacji budynku wmurowano tablicę ku czci osób więzionych w hitlerowskim więzieniu, które mieściło się tutaj w latach 1939 – 1941.

Układ urbanistyczny Opalenicy nr rej.: 2220/A z 7.01.1992 oraz Ratusz w Opalenicy nr rej.: 154/Wlkp/A z 28.01.2004 r.

Na układ urbanistyczny Miasta składa się charakterystyczna dla małych miasteczek wielkopolskich parterowa zabudowa rynku.

Wznosi się w sąsiedztwie Kościoła p.w. św. Mateusza, u zbiegu ulic 3 Maja, Farnej i Opalińskich. Pochodzi z 1897 r. Opalenicki ratusz to eklektyczna budowla o zgrabnej bryle. Stylem nawiązuje do renesansu. Czerwone cegły elewacji kontrastują z jasnymi tynkowanymi obramieniami otworów. W części centralnej dominuje portyk wsparty na czterech prostokątnych filarach, podtrzymujących reprezentacyjny

taras. Ratusz wieńczy zgrabna ozdobna wieżyczka, proj. W. Dolscius, która nawiązuje do poprzedniego XVII-wiecznego, drewnianego Ratusza, jaki stał na środku rynku i został przeznaczony do rozbiórki. Obecnie budynek Ratusza stanowi główną siedzibę Urzędu Miejskiego.

Architektura sakralna

Terminem architektura sakralna określa się budowle kościelne, klasztorne, kaplice i kapliczki. Obiekty tego typu występują na terenie powiatu nowotomyskiego.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Kuślinie - nr rej.: 2572/A z 26.02.1996 r. - Budowla pochodzi z 1882 r., pierwotnie była świątynią ewangelicką. Jest to budynek murowany z czerwonej cegły, na kamiennej podmurówce, w stylu neogotyckim.

W 2018 r. wykonano rekonstrukcje witraży ornamentalnych.

Kościół par. pw. Wszystkich Świętych w Michorzewie - nr rej.: 2478/A z 12.12.1932 r. – obiekt wzniesiono w miejsce drewnianej świątyni, która została rozebrana w roku 1797. Obecną wzniesiono w latach 1797 -1800 z fundacji starościny średzkiej, Anastazji ze Skórzewskich Sczanieckiej. Ołtarz główny to murowany, wczesnoklasycystyczny z końca XVIII wieku, z kolumnami i rzeźbami świętych Piotra i Pawła. Dwie barokowe rzeźby świętych pochodzą z drewnianej świątyni. Witraże są dziełem Stefana Matejki, bratanka Jana Matejki. Dwa ołtarzyki boczne murowane, o skromnych cechach klasycystycznych: w lewym obraz Wszystkich Świętych, w prawym obraz św. Izydora. W wieży kościoła znajdują się cztery dzwony. Największy ma 78 cm średnicy. Ma napis *„Przez przyczynę św. Anastazji i Wszystkich Świętych - zmiłuj Panie nad nami."* Ulany w Poznaniu w 1809 r. staraniem proboszcza ks. Sebastiana Witkowskiego. Obok kościoła znajduje się cmentarz otoczony murem. Według opisów, miejsce w którym spoczywają kapłani i znajdują się najstarsze groby jest miejscem gdzie znajdował się drewniany kościół. Przy kościele znajdują się dwie kostnice. Otoczenie kościoła pochodzi z lat około 1797-1800. Mur otaczający kościół otynkowany, z segmentowymi wnękami od strony cmentarza. W narożnikach muru znajdują się dwie kostnice kwadratowe z lizenami w narożach, kryte dachami namiotowymi zwieńczonymi kopulasto, podbitymi blachą. Wokół świątyni, plebani i cmentarza rosną lipy.

Kościół św. Andrzeja Apostoła w Brodach - nr rej.: 2467/A z 12.12.1932 r. - wznosi się pośrodku wsi i jest największym kościołem drewnianym w archidiecezji poznańskiej. Został wybudowany w latach 1670-1673 z drewna modrzewiowego z użyciem konstrukcji zrębowej jako jednonawowy, orientowany. Fundatorem była rodzina Brockich herbu Łodzia, zaś według strony parafialnej – Piotr Lubicz Kurowski. Wyposażenie w stylu rokokowym wykonała pracownia Jana Beckera z Leszna. W XVIII wieku kościół rozbudowano o zakrystię (1731) i kruchtę (1756). Nad kruchtą wznosi się kwadratowa wieża, zwieńczona baniastym hełmem barokowym. Prócz ołtarza głównego po obu stronach znajdują się po trzy ołtarze boczne, również rokokowe z 1760 r. We wnętrzu znajdują się dwa portrety trumienne i siedem tablic epitafijnych. Większość polichromii i dodatkowego wystroju (konfesjonały, ambona, droga krzyżowa) pochodzi z dwudziestolecia międzywojennego.

Po płd. stronie kościoła w 1935 r. wzniesiono okazały pomnik z ciosów granitowych upamiętniający poległych w I wojnie światowej i w powstaniu wielkopolskim, później uzupełniony o tablicę z nazwiskami ofiar II wojny światowej. Obok usytuowana jest drewniana dzwonnica z 1949 r., dostosowana architekturą do kościoła. Dzwony są starsze: jeden z końca XV wieku i drugi z 1730 r. W pobliżu świątyni znajduje się też murowana plebania, zbudowana w okresie międzywojennym.

Kościół parafialny w Lwówku pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny oraz św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty (gmina Lwówek) - nr rej.: 2385/A z 12.12.1932 r. Kościół został wybudowany w II poł. XV wieku i ulegał kilkukrotnym przebudowom. Na początku XVI wieku z fundacji Ostrorogów konstrukcję drewnianą zastąpiono murowaną. Z zewnątrz i wewnątrz świątynia reprezentuje styl gotycki. Kościół wieńczą dwie wieże. Mniejsza z nich, nad prezbiterium, po remoncie w 1776 r. kryta gontem, druga istniała przed 1636 r., gdy została uszkodzona wskutek pożaru (później znowu w 1696 r. i 1783 r.).

Kościół jest orientowany, halowy, czteronawowy (z krótszą nawą północną) oraz z obszerną kruchtą od południa. Kryty sklepieniami: krzyżowym w nawie głównej i prezbiterium oraz gwiaździstym w nawach bocznych, kruchcie, kaplicy i zakrystii.

Wyposażenie wnętrza późnobarokowe z XVIII w. Zachowały się jedynie pojedyncze elementy z czasu wzniesienia świątyni.

W ołtarzu głównym obraz Wniebowzięcia NMP (Władysław Simon, 1860 r.). Polichromie we wnętrzu pędzla Henryka Nositza-Jackowskiego pochodzą z roku 1929. Na zewnątrz, przy południowej kruchcie kamienna rzeźba MB Niepokalanej (1880-1890). Nieco na północ od kościoła znajduje się kaplica św. Józefa (osobny budynek), murowana z żółtej cegły, częściowo otynkowana. Jest to dawna kaplica grobowa Tyszkiewiczów. Kaplica ma formę architektoniczną (miniaturowej) trzynawowej bazyliki wczesnochrześcijańskiej.

W 2019 r. wykonano naprawy konstrukcyjne w obrębie więźby i wieńca wieży kościoła. Remont obejmował również wzmocnienie fundamentów wieży.

Kościół cmentarny św. Krzyża w Lwówku (gmina Lwówek) - nr rej.: 2386/A z 12.12.1932 położony na przedmieściach Lwówka przy ul. Pniewskiej. Kościół został zbudowany z cegieł w stylu barokowym. Świątynia wzniesiona została na planie krzyża greckiego, nakryto ją kopułą ozdobioną XVIII – wieczną polichromią ze sceną znalezienia Krzyża Świętego. Na wyposażenie kościoła z ok. 1780 r. składają się: późnobarokowy architektoniczny ołtarz główny z rzeźbami Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana Ewangelisty po bokach oraz Boga Ojca w zwieńczeniu, z małym ludowym krucyfiksem o cechach ludowych w polu środkowym; a także 2 rokokowe ołtarze.

Kościół ewangelicki, ob. nieużytkowany w Lwówku (gmina Lwówek), - nr rej.: 145/A z 1968- położony w płd. - wsch. Lwówka miasta, przy al. E. Sczanieckiej, wzniesiony w latach 1778-97 wg projektu Antoniego Hóhne. Murowany z kamieni i cegieł nosi cechy późnobarokowe i klasycystyczne. Po II wojnie światowej został przemianowany na magazyn, później nieużytkowany. Zaniedbany i nieremontowany uległ częściowemu zawaleniu w 1990 roku.

W 2018r. zostały wykonane przy kościele prace zabezpieczające jego konstrukcję.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Chrystusa Króla w Bolewicach (gmina Miedzichowo) - nr rej.: 380 z 27.02.1992 r. Pierwszy kościół parafialny wybudowany został w okresie międzywojennym, w latach 1933-1936 wg projektu Mariana Andrzejewskiego, późniejszego profesora Politechniki Poznańskiej. W czasie II wojny światowej początkowo odprawiano jeszcze msze św. w kościele, ale później życie w tutejszej świątyni zamarło, a kościół w Bolewicach został zamieniony na magazyn zbożowy, w którym złożono zboże z okolicznych terenów Lwówka i Nowego Tomyśla. Bolewice zostały wyzwolone 17 stycznia 1945 roku. Od razu zaczęto wydawać zboże zgromadzone w świątyni. Zboże zakończono wydawać w kwietniu 1945 roku i od razu przystąpiono do urządzania świątyni. Przywrócono ambonę, którą po niewielkiej konserwacji zainstalowano w miejscu gdzie stoi do dnia dzisiejszego. Wróciły sztandary, wszystkie szaty i naczynia liturgiczne. Ołtarz, który nie był zniszczony, pozostał na swoim miejscu. Dzięki staraniom mieszkańców, kościół w Bolewicach otrzymał ławki z kościoła ewangelickiego w Miedzichowie, w zamian za zniszczone podczas wojny przez Niemców.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Stanisława w Miedzichowie (gmina Miedzichowo) - nr rej.: 386 z 23.03.1992 r. Miedzichowska świątynia pw. Świętego Stanisława biskupa i Męczennika powstała w 1906 roku jako kościół protestancki, ewangelicko augsburski. Pod władaniem Niemców pozostał do 1945 r., również tego samego roku został przekształcony na katolicki. Ciekawostką jest to, że pierwszy proboszcz parafii ks. St. Tischer, w 1946 roku przywiózł z obozu w Dachau obraz Matki Boskiej Częstochowskiej namalowany przez jednego z więźniów. Obraz do dziś stoi w nawie bocznej. Interesujący jest fakt, że wcześniej kościół rzymsko-katolicki w Miedzichowie znajdował się w miejscu, gdzie obecnie stoi Urząd Gminy. Został on zburzony przez Niemców. Z dawnej świątyni, rozebranej w czasie wojny, udało się uratować ołtarz, który dziś usytuowany jest w nawie bocznej. Wewnątrz kościoła zwraca uwagę sklepienie kolebkowe.

Kościół, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Wojciecha w Borui Kościelnej (gmina Nowy Tomyśl) - nr rej.: 703/Wlkp/A z 8.09.2008 r. Obecny kościół parafialny pw. św. Wojciecha powstał w roku 1777, dla gminy ewangelickiej.

Ówczesny właściciel dóbr kuźnickich, Ludwik Mielęcki, przekazał na ten cel ziemię, jak również drewno i 100 dukatów. Przy budowie świątyni wiosce pomagała gmina ewangelicka z Rakoniewic. Kościół zbudowany z muru pruskiego, z dachem pokrytym gontem i emporami wewnątrz. W roku 1900 po zachodniej części prostokątnej nawy kościoła dobudowana została wieża. Budowę sfinansował właściciel warzelni piwa z Wrocławia Georg Hasse. W wieży zamontowano dwa dzwony. Oba zostały odlane w Lesznie przez Karla Kallife. Starszy dzwon odlano w 1714 roku, drugi powstał w 1824 roku. Dzwony biły z wieży aż do I wojny światowej. Przed jej końcem zostały przetopione na metal. W roku 1936 sprowadzono nowe dzwony z Gdańska. W roku 1909 przeprowadzono remont dachu kościoła. Po II wojnie światowej kościół został świątynią katolicką. W roku 1948 utworzono tutaj parafię. W latach 1957-1959 budowla została gruntownie przebudowana. Szachulcowe ściany zewnętrzne i drewniane słupy wewnętrzne zamieniono na murowane. W 1959 roku kościół otrzymał nową polichromię. Kościół pw. św. Wojciecha jest świątynią murowaną o prostej architekturze, z węższym i niższym, półkolistym zamkniętym prezbiterium. Wewnątrz na uwagę zasługują późnobarokowy ołtarz główny (przeniesiony z Bojanowa) oraz organy, które pochodzą z okresu budowy świątyni. Przy kościele w roku 2000 powstała grota ku czci Matki Boskiej, a w roku 2005 stanęła figura Chrystusa Dobrego Pasterza, upamiętniająca papieża Jana Pawła II.

W zespół kościoła katolickiego wchodzą:

- Kościół pw. Św. Wojciecha,
- Cmentarz kościelny,
- Pastorówka,
- Ogród plebański.

W 2020 r. wykonano zostało nowe pokrycie wieży kościoła.

Parafia Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy w Nowym Tomyślu (gmina Nowy Tomyśl) - nr rej.: 2215/A z 25.10.1991 r. Obecny kościół został zbudowany w 1896 r. w stylu neoromańskim, rozbudowany o wieżę i część wschodnią w 1925 r. Wieża kryta jest namiotowym hełmem. Kompozycja w ołtarzu głównym przedstawiająca patronkę kościoła jest dziełem Zygmunta Gromadzińskiego. Witraże w prezbiterium z 1969 roku w nawie z 1980 r. pochodzą z pracowni Marii Powalisz-Bardońskiej. W 2015 r. wieża, grożąc zawaleniem, przeszła kapitalny remont, polegający na całkowitej wymianie stolarki oraz pokrycia z ocynkowanej blachy.

Wewnątrz przy bocznym wejściu znajdują się tablice pamiątkowe upamiętniające Wojciecha Barteckiego i Walentego Kupczyka inicjatorów budowy kościoła oraz Stanisława Cwiejkowskiego proboszcza zamordowanego w Dachau, jak i Michała Kosickiego proboszcza w latach 1946-1981. Obok kościoła znajduje się plebania z 1914 roku, a obok niej pomnik Jana Pawła II postawiony w 2001 roku. Świątynia mieści się przy ulicy Piłsudskiego.

W roku 2019 doszło do remontu kościelnego dachu.

Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nowym Tomyślu - nr rej.: 2388/A z 12.12.1932 r. Obecny kościół poewangelicki został wybudowany w latach 1778-1780 staraniem Feliksa Szołdrskiego, na planie krzyża greckiego. Wnętrze, z balkonami typowymi dla kościołów protestanckich, ma dekorację o motywach rokokowych. Ołtarz główny pochodzi z kościoła w Bojanowie. Znajduje się w nim obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa. Po prawej stronie znajduje się ambona z figurą Mojżesza na baldachimie, który trzyma u nóg tablicę z dziesięciorgiem przykazań Bożych. Na ambonie można dostrzec herb Łodzia rodziny Szołdrskich. Po lewej stronie nawy głównej znajduje się ołtarz boczny z obrazem Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Na chórze usytuowane są organy - pierwotnie pochodzące z XIX wieku, a następnie przebudowane od podstaw w latach 2007 - 2009. Do naszych czasów nie zachowała się wieża kościoła dobudowana w 1788 r., znajdująca się w miejscu obecnej kruchty. Spaliła się ona w 1789 r. od pioruna. Odbudowana w 1790 r. przetrwała do 1916 r., kiedy znów strawił ją pożar, a zawieszone w 1816 r.

dzwony stopiły się. W 1923 r. wieżę ponownie odbudowano w tym samym miejscu lecz już w innym kształcie, jednak w 1940 r. została rozebrana, gdyż groziła zawaleniem. Świątynia służyła przez ponad 150 lat miejscowym ewangelikom, a w 1945 r. została przekazana katolikom. Obok kościoła znajduje się krzyż misyjny, ufundowany jako dar od parafian. Świątynia mieści się na Placu Fryderyka Chopina.

W latach 2019/2020 wykonano remont stropu empory kościoła oraz remont dachu.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Andrzeja Boboli w Sątopach (gmina Nowy Tomyśl) - nr rej.: 2571/A z 26.02.1996 r. - Kościół został zbudowany pod kierownictwem radcy budowlanego Hauptnera z Poznania w latach 1906-1908. Jest to świątynia murowana i otynkowana, jednonawowa z wieżą wysokości 31 m i czterema zegarami. Świątynia posiada pierwotny wystrój wnętrza ze ślicznym witrażem w prezbiterium, przedstawiającym Chrystusa nauczającego. Na placu kościelnym na postumentach ustawione są figury św. Stanisława Kostki oraz św. Franciszka. Kościół do 1945 r. należał do ewangelików po czym został przejęty katolików.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. NMP Królowej Polski w Starym Jarzębsku (gmina Nowy Tomyśl) - nr rej.: 2574/A z 26.02.1996 r. - wybudowany w 1914 r. dla ewangelickiej gminy wyznaniowej, jest interesującym przykładem neogotyckiej architektury sakralnej powstałej w związku z rozwojem osadnictwa olenderskiego. Jest cennym świadectwem wielokulturowego dziedzictwa Wielkopolski.

Kościół usytuowany jest w północnej części wsi, na środku zadrzewionego Placu Kościelnego przylegającego do szosy Zbąszyń - Nowy Tomyśl. Otoczony jest niskim parkanem.

Kościół wzniesiony został na planie prostokąta, z wyodrębnionym węższym, zamkniętym prosto prezbiterium od strony północnej, z niższą zakrystią w północnym narożniku oraz z wieżą od południa. Nawa i prezbiterium nakryte są oddzielnymi dachami dwuspadowymi, zakrystia przykryta dachem pulpitowym. Nad całością dominuje masywna, czterokondygnacyjna wieża, wtopiona w główny korpus kościoła, nakryta wysokim czterospadowym dachem z kruchtą w przyziemiu. Wszystkie połacie dachu pokryte zostały dachówką.

Budowla jest murowana z cegły, nieotynkowana, wzniesiona na niskiej kamiennej podmurówce. Elewacja wejściowa zaakcentowanym została głównym wejściem w osi, nad którym w wyodrębnionej płycinie umieszczono pięć ostrołukowych blend, powyżej nich znajduje się zegar i trzy ostrołukowe okna. Główne wejście ujęte zostało ostrołukowym, ceglanym portalem o uskokowych ościeżach, pozostałe dwa boczne podobnie zamknięte ostrołukowo ze skromniejszymi portalami. Wnętrze kościoła jednonawowego, nakryte zostało drewnianym sklepieniem kolebkowym. Zachowało się pierwotne wyposażenie świątyni: empory, prospekt organowy, ławki, kazalnica oraz witraż w prezbiterium i przeszklenia okien.

Kościół św. Michała Archanioła w Wytomyślu (gmina Nowy Tomyśl) - nr rej.: 1080/A z 18.04.1970 r. - Jest budowlą jednonawową z dwoma symetrycznymi kaplicami po bokach. Od zewnątrz wmurowano na nim epitafia Karola Cunowa (1787-1833) i zamęczonego w Dachau proboszcza ks. Kazimierza Echausta (1871-1941). Wnętrze kryte jest sklepieniem zwierciadlanym z lunetami.

Wyposażenie między innymi trzech ołtarzy klasycystycznie pochodzi z okresu budowy. W ołtarzu głównym znajduje się krucyfiks, obraz św. Michała i barokowe rzeźby aniołów. Z lewej umieszczono późnogotycką rzeźbę św. Anny Samotrzeć z początku XVI w., a po bokach ołtarza wiszą dwa wielkie obrazy, ufundowane przed I wojną światową przez właścicieli okolicznych majątków. Ceramiczne stacje drogi krzyżowej pochodzą z XIX w. Przy kościele znajduje się dzwonnica murowano-drewniana z ok. 1800 r., nieco dalej stoi plebania z początku XX w.

W skład zespołu kościelnego wchodzą:

- kościół pw. św. Michała Archanioła - nr rej.: 1080/A z 18.04.1970 r.
- dzwonnica - nr rej.: 1080/A z 18.04.1970 r.

W roku 2020 rozpoczęto prace konserwatorskie i restauratorskie dotyczące ołtarzy: głównego i bocznego oraz niektórych elementów wyposażenia w budynku kościoła.

Kościół parafialny pw. św. Marcina w Bukowcu (gmina Nowy Tomyśl) – nr rej.: 929/A z 24.02.1970 - wzniesiony w 1737 roku, zachowany częściowo w pierwotnej formie i wystroju architektonicznym, rozbudowany w 1923 roku wg projektu architekta Stefana Cybichowskiego, jest jednym z trzech zabytkowych kościołów drewnianych w powiecie nowotomyskim.

Kościół św. Katarzyny w Dakowach Mokrych (gmina Opalenica) - nr rej.: 134/Wlkp/A z 5.06.2003 r. - Obecny kościół został wzniesiony w latach 1901-1904, z inicjatywy ówczesnego proboszcza, księdza Wojciecha Grosty, z finansowym poparciem Potockich lub Mielżyńskich. Do jego budowy zatrudniono poznańskiego architekta Heliodora Matejkę (autora kościołów w Barcinie, Wieszczeszynie, rozbudowy świątyni w Nietrzanowie), który nadał kościołowi plan krzyża i formę neoromańską. Kościół posiada nawę poprzeczną, której oba ramiona także ujęte są w boniowane pilastry, ozdobione triadą arkadowych okien i zwieńczone wysokimi szczytami z wolutami i zwieńczonymi półkolistym naczółkiem. Od strony wschodniej świątynię zamyka półkolista absyda niższego od bryły kościoła prezbiterium nakrytego osobnym, stożkowym dachem.

Kościół św. Mateusza w Opalenicy (gmina Opalenica) - nr rej.: 2389/A z 10.03.1931 r. - Świątynia późnogotycka ufundowana przez Jana Opalińskiego i zbudowana przez budowniczego Wojciecha Rudę około 1518 r., odbudowana po pożarze około 1620 r. Została przebudowana w 1841 r., kiedy to wzbogaciła się o kruchtę i południową kaplicę Przemienienia Pańskiego oraz w 1927 r., gdy murowane sklepienie, oparte na sześciu ośmiokątnych filarach, zostało wyburzone, a nawa została pokryta drewnianą, tynkowaną konstrukcją, przypominającą sklepienie kolebkowe z lunetami, podobne do tego w prezbiterium. Oryginalne sklepienie kolebkowe z 1620 r., z herbem Łodzia zachowało się w prezbiterium. W XVI stuleciu obok zakrystii została dobudowana kaplica Matki Bożej Pocieszenia, zaś na jej piętrze została umieszczona kaplica Matki Bożej Szkaplerznej. W wystroju wnętrza świątyni przeważa styl barokowy.

W wykonanym przez włoskich artystów wczesnobarokowym bądź późnorenesansowym ołtarzu głównym z 1649 r. znajduje się namalowany w 1749 r. przez Wacława Graffa obraz św. Mateusza. Towarzyszy mu kopia obrazu Murilla Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, namalowana w 1929 r. W polach bocznych ołtarza znajdują się rzeźby świętych Piotra i Pawła.

W ostatnich latach przeprowadzono konserwacje ołtarza głównego.

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. św. Józefa, pl. Powstańców Wielkopolskich w Opalenicy (gmina Opalenica). Świątynia została zbudowana w 1895 r. albo 1900 r. przez miejscową niemiecką społeczność ewangelicką i służyła jej do 1945 r. Budowę sfinansowano ze środków Towarzystwa Gustawa Adolfa oraz dotacji lokalnej cukrowni.

Kościół zbudowano z materiałów łatwo dostępnych: cegły, klinkieru i kamienia. Został wzniesiony na solidnym granitowym fundamencie na zaprawie cementowo-wapiennej. We wnętrzu zastosowano rodzaj galerii w celu powiększenia powierzchni dla uczestników nabożeństw. Do trzonu głównego przylega od strony południowo-zachodniej znacznie niższa zakrystia. Dachy pokryto łupkiem, który przetrwał 92 lata. Do świątyni prowadzą drzwi drewniane jednoskrzydłowe.

Kościół św. Wawrzyńca w Łomnicy (gmina Zbąszyń) - nr rej.: 949/Wlkp/A z 12.12.1932 r., z 16.07.1968 r. i z 8.01.2015 r. Zbudowany z drewna o konstrukcji zrębowej, oszalowany deskami. Rozplanowany na rzucie krzyża o nieco wydłużonych ramionach od wschodu i zachodu, w części centralnej ośmioboczny. Na przedłużeniu skrzydła zachodniego znajduje się tej samej wysokości prostokątna kruchta. Do skrzydła prezbiterialnego przylega od wschodu niższa prostokątna zakrystia. Centralna, ośmioboczna część wnętrza posiada cztery kolumny o głowicach zdobionych palmetą, wspierające oktogalny bęben nakryty stropem z wysoką, czworoboczną latarnią o ściętych narożach. Pozostałe części świątyni nakryte są drewnianymi stropami z fasetami wspartymi na profilowanym gzymsie.

Naroża części centralnej opięte są pilastrami o rokokowych głowicach. Chór muzyczny z wybrzuszonym parapetem wspiera się na dwóch drewnianych kolumnach. Na zewnątrz kościół jest oszalowany, a ściany frontowe ramion zamknięte trójkątnymi szczytami o falistym wykroju, obwiedzione profilowanymi gzymsami. Szczyt skrzydła zachodniego zwieńczony jest rzeźbą Matki Boskiej Niepokalanej.

Przed kościołem umieszczono dwie późnobarokowe figury świętych, wykonane z piaskowca. W sąsiedztwie znajduje się zabytkowa drewniana dzwonnica z 1770 roku i XVIII-wieczna brama.

W roku 2014 zakończono prace związane z konserwacją i restauracją ambony oraz malowideł figuralnych w bębnie kopuły, dekoracji malarskich ścian, stropów i kolumn we wnętrzu kościoła.

Kościół Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Zbąszyniu (gmina Zbąszyń) - nr rej.: AK-I-11a/208 z 12.12.1932 r.- budowla późnobarokowa zbudowana w latach 1779-1796 według projektu Karola Marcina Frantza na wzór kościoła św. Stanisława Biskupa w Rydzynie, restaurowana po pożarze 1850 r., z tego czasu wieże. Wyposażenie wnętrza pochodzi z XVIII stulecia. W bocznym ołtarzu obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVII stulecia z warsztatu wielkopolskiego. Pod chórem organowym nagrobki Stefana Garczyńskiego (zmarłego w 1755 r.) i jego żony Zofii (zmarłej w 1739 r.), z wizerunkami zmarłych. Nad wejściem do zakrystii wizerunki z 1799 r. Edwarda Garczyńskiego i jego żony Katarzyny z Radolińskich, naprzeciwko wizerunki prawdopodobnie jego brata Stefana i żony.

Na cokole dzwonnicy, znajdującej się przy nowym kościele Nawiedzenia NMP, na jego lewej części, w dniu 7.02.2009 r. odsłonięto kamienną tablicę, ufundowaną przez mieszkańców wsi w hołdzie powstańcom wielkopolskim.

Z tyłu dzwonnicy rośnie Lipa Wolności, posadzona 11.11.2001 r. z pamięcią o tych, którym zawdzięczamy odzyskanie niepodległości. Zastąpiła ona poprzednie drzewo z 1928 r., które wycięto podczas poszerzania drogi.

Zespoły pałacowo – dworsko – parkowe

Zespół Pałacowo Parkowy w Chraplewie:

- pałac, 1888, nr rej.: 925/1/Wlkp/A z 1.03.1973 r.
- park, XIX, nr rej.: j.w.
- stajnia-wozownia, 1888, nr rej.: 925/2/Wlkp/A z 24.04.1991 r.
- domek ogrodnika, k. XIX, nr rej.: 925/3/Wlkp/A z 16.12.1991 r.

Pałac zbudowany w roku 1888. Fundatorem był Hardt. Budynek wybudowany z czerwonej cegły, utrzymany w stylu neogotyckim. Powozownie, dom zarządcy oraz domek ogrodnika utrzymany w stylu pałacu, zbudowano w roku 1888.

Pałac Hardtów otacza rozległy park krajobrazowy o pow. 9,5 ha, założony w II poł. XIX w. Jego główna droga stanowi centralną oś kompozycyjną założenia, wzdłuż której rosną pojedyncze okazy i skupiska różnorodnych gatunków drzew liściastych, takich jak buk czerwony, pospolity, lipa, dąb, jesion, a także piękne i niezwykle rzadko spotykane gatunki drzew iglastych, wśród których na uwagę zasługują: jodła grecka, jodła kalifornijska, jodła kaukaska, świerk kaukaski i żywotnik olbrzymi.

W bliskim sąsiedztwie pałacu stoją budynki towarzyszące z końca XIX w.: dom ogrodnika (przy wjeździe) i powozownia (z tyłu). Dom ogrodnika to budowla jednokondygnacyjna, murowana, częściowo otynkowana. Stylem nawiązuje do tego, który reprezentuje pałac. Zbudowany w roku 1888 na częściowo kamiennej podmurówce. Poddasze konstrukcji szkieletowej, dach czterospadowy, kryty dachówką. Dziś w domu ogrodnika znajdują się mieszkania prywatne.

Powozownia to budynek dwukondygnacyjny, murowany, wzniesiony na kamiennej podmurówce w tym samym, co pałac i dom ogrodnika roku. Pierwsza kondygnacja z cegły, drugą zdobi konstrukcja szkieletowa. Kształt powozowni nieregularny, a dach spadzisty (miejscami pozarywany), kryty dachówką. Budynek w złym stanie, zaniedbany. Założenie pałacowo – parkowe w Chraplewie po II Wojnie Światowej przejął P.G.R. Chraplewo. Obecnie podzielony park stanowi własność zarówno Wojewódzkiej Komendy OHP w Poznaniu (jego większa część) jak i osoby fizycznej (część od strony północnej).

Zespół pałacowo – parkowy w Koninie nr rej.: 1685/A z 4.04.1975 r.:

- pałac
- park

Położony w środkowej części wsi, pomiędzy Jez. Konińskim a drogą. Park krajobrazowy o pow. 9,10 ha rozplanowany na przełomie XVIII i XIX w. Pośrodku parku, nad brzegiem jeziora wznosi się klasycystyczny pałacyk, zbudowany w poł. XIX w. dla rodziny Łąckich. Eklektyczny. W formie piętrowej wilii. Od frontu 4-kolumnowy ganek z balkonem. Od zach. str. parku zespół zabudowań folwarcznych (budynki murowane z czerwonych cegieł): gorzelnia z 2 poł. XIX w., spichrz z 1900 r. i stajnie z XIX/XX w. Od wsch. wjazd do parku, wiedzie przez wysoką, bramę murowaną z cegieł, przy której na kamiennym cokole stoi figura Matki Boskiej.

Zespół pałacowo – parkowy w Lwówku - nr rej.: 147/A z 15.07.1968 r.:

- pałac,
- park

Położony na zachód od Rynku, przy ul. 3 Stycznia. Wzniesiony w r. 1728 dla ówczesnego właściciela miasta, późniejszego biskupa sufragana poznańskiego Józefa Pawłowskiego. Dwukrotnie przebudowany. Ok. 1780 r. prawdopodobnie wg proj. Antoniego Hohne i w 1890 r. z inicjatywy Stefana Łąckiego. Remontowany w latach 1965-1966, zaadaptowany na potrzeby ośrodka zdrowia. Piętrowy, podpiwniczony budynek. Murowany, otynkowany. Frontem zwrócony na zachód. Nosi cechy klasycystyczne. Zaprojektowany na rzucie prostokąta. Posiada nowsze dwupiętrowe skrzydło od str. północnej i piętrową dobudówkę od str. ogrodu. Fasada frontowa dziesięcioosiowa, z boniowaniem i gzymsami kordonowymi. Ozdobiona potężnym, wspartym na czterech kolumnach portykiem w wielkim porządku, zwieńczonym frontonem ujętym fryzami i gzymsami. Elewacja ogrodowa wzbogacona o płytki, pilastrowany ryzalit, zwieńczony trójkątnym frontonem na osi. Na północny-zachód od pałacu rozciąga się rozległy teren parku krajobrazowego z XVIII w. o pow. 9,75 ha, z dwoma stawami. Rosną w nim lipy, jesiony, buki, klony, robinie i topole. Na szczególną uwagę zasługują 2 jesiony wyniosłe o obw. 345 i 455 cm oraz buk pospolity o obw. 340 cm. Częściowo zachowane ślady pierwotnego założenia regularnego. Nieużytkowany pawilon z r. 1976 dawniej mieścił dyrekcję Stadniny Koni Posadowo. Nieco na zach. znajduje się duży zespół zabudowań folwarcznych z końca XIX i pocz. XX w.

Zespół pałacowo – parkowy i dwór w Starym Tomyślu:

- dwór, 2 poł. XVIII, nr rej.: 1079/A z 18.04.1970 r.
- park, XVIII/XIX, nr rej.: 2011/A z 8.08.1985 r.

Na płn.-wsch. skraju parku krajobrazowego zachował się barokowy dworek wzniesiony w 2 poł. XVIII w., staraniem rodziny Szołdrskich. Murowany, otynkowany. Parterowy z mieszkalnym poddaszem ukrytym w mansardowym, czterospadowym, dachówkowym dachu. Dziewięcioosiowy, zaprojektowany na rzucie prostokąta. Pośrodku elewacji frontowej nieznaczny trójosiowy ryzalit, z wystawką zwieńczoną falistym, wolutowym szczytem. Przy narożach ryzalitu uproszczone pilastry. Gzyms wieńczący silnie profilowany. Okna w nowych obramieniach. W dolnych połaciach dachu murowane wystawki zwieńczone falistymi odcinkami gzymsu. Niedaleko dworu rośnie pomnikowy okaz cisu, a w sąsiedztwie położony jest obszerny zespół zabudowań folwarcznych, głównie z XIX/XX w. Park krajobrazowy o pow. 7,10 ha porastają okazałe drzewa, niektóre z nich opatrzono tabliczkami z nazwami gatunkowymi.

Zespół pałacowo – parkowy w Niegolewie:

- pałac, nr rej.: 1417/A z 1.03.1973 r.
- park, nr rej.: 1688/A z 4.04.1975 r. oraz 1958/A z 18.10.1984 r.
- spichrz, nr rej.: 338/A z 29.10.1968 r.

W nieco zaniedbanym parku krajobrazowym o pow. 10,38 ha z pocz. XIX w. w r. 1896 wzniesiono piętrowy pałac dla płk. Andrzeja Niegolewskiego. Rozplanowany na rzucie prostokąta, o prostej bryle. W elewacji frontowej pseudo ryzalit poprzedzony gankiem z tarasem wspartym na dwóch kolumnach. Przy elewacji bocznej przybudówka, łącząca się z dobudowanym w latach 1904-05 skrzydłem prostopadłym do głównej części pałacu. Od frontu niewielka wystawka, od południa parterowe skrzydło. Kryty dachem czterospadowym. Parter zawierał część reprezentatywną z hallem, piętro mieszkalną. Niegdyś w pałacu znajdował się tzw. salonik napoleoński z pamiątkami po płk, Niegolewskim, Punkt Biblioteczny, przedszkole i mieszkania.

Na terenie parku znajduje się również Kaplica Św. Anny z poł. XIX w., zamieniona w czasie okupacji hitlerowskiej na magazyn, spalona w 1945 r., po odbudowaniu w r. 1947 bezstylowa. W kaplicy co roku 30 listopada, w rocznicę bitwy pod Somosierrą odbywały się nabożeństwa żałobne. Obecna kaplica to niewielka budowla

murowana, otynkowana, orientowana, założona na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Nawa i kruchta nakryte niskimi dwuspadowymi dachami. Elewacje boczne rozczłonkowane pilastrami, pomiędzy którymi umieszczono po trzy półkoliście zamknięte okna oświetlające wnętrze kaplicy. Kapitele pilastrów połączone profilowanym gzymsem. Wyżej przebiega gładki pas fryzu otaczający cały budynek. Elewacja zach. zwieńczona trójkątnym naczółkiem, poprzedzona niewielką kruchtą, z głównym, zamkniętym półkoliście, wejściem do środka. Wieńczy ją, podobnie jak główną bryłę obiektu, dwuspadowy dach oraz trójkątny naczółek obwiedziony profilowaną listwą. W dwóch bocznych ścianach prezbiterium otwory okienne, zamknięte półkoliście.

Zespół pałacowo – parkowy w Brodach:

- pałac, 1890, 1900, nr rej.: 1419/A z 11.04.1973 r.
- park, 1 poł. XIX, nr rej.: 1683/A z 4.04.1975 r.
- kaplica z mauzoleum, k. XIX, nr rej.: 2148/A z 25.03.1988 r.

Efektowny pałac neorenesansowy, wzniesiony w roku 1892 dla Paula von Pfluga, członka niemieckiej rodziny von Pflugów – ówczesnych właścicieli Brodów. Stylem nawiązujący do architektury zamków francuskich XVI w. Na elewacjach piaskowcowe ozdoby, dwie wieże w narożnikach i skrzydło z lat 1905-1906 mieszczące salę balową (sala zajęła prawdopodobnie miejsce dawnego ogrodu zimowego). Wewnątrz zachowany stylowy wystrój pomieszczeń (sypialnia i jadalnia, hall ze wspaniałymi dekoracjami ścian). Budynek dwukondygnacyjny, murowany, na planie zbliżonym do kwadratu. Posiada taras z balkonem na piętrze, wsparty na filarach (od str. ogrodu). Pałac otacza park krajobrazowy o pow. 6,42 ha, urządzony w latach 70 - tych XIX w. na pofalowanym terenie opadającym ku Rz. Mogilnicy. Występuje w nim bogaty i zróżnicowany drzewostan, liczne drzewa pomnikowe, m.in. platany o obw. do 640 cm, jesiony, wiązy, białodrzew o obw. 450 cm, dęby szypułkowe o obw. do 410 cm, lipy, topole białe i czarne, graby, kasztanowce i buki, a w części płd. – wsch. staw. Do parku od str. zachodniej przylega obszerny folwark z przeł. XIX i XX w., użytkowany od 1956 r. przez Rolniczy Zakład Doświadczalny poznańskiego Uniwersytetu Przyrodniczego.

W skład folwarku wchodzą: 2 drewniane silosy z pocz. XX w. (jedyne tego typu obiekty w Wielkopolsce); gorzelnia z 1907 r.; pięciokondygnacyjny murowany spichrz z 1905 r.; stajnia; wozownia; stolarnia i stodoła z 1907 r.

Po przeciwnej str. drogi i parku krajobrazowego wznosi się neogotycka, po ewangelicka, pałacowa Kaplica Św. Krzyża z końca XIX w., o rozczłonkowanej bryle. Za nią znajduje się mauzoleum von Pflugów, utrzymane w tym samym stylu.

Założenie pałacowo – parkowe Mielżyńskich w Dakowach Mokrych:

- dwór, 2 poł. XIX, 1912-13, nr rej.: 1774/A z 15.12.1977 r.
- oficyna, XIX/XX, nr rej.: 1898/A z 13.07.1982 r.
- park, 2 poł. XIX, nr rej.: 1774/A z 15.12.1977 r. oraz 1951/A z 31.08.1984 r.

Dwór w Dakowach Mokrych pierwotnie został zbudowany ok. roku 1880 dla Bolesława Potockiego z Będlewa – ówczesnego właściciela majątku. Swój obecny wygląd i formę architektoniczną zawdzięcza rozbudowie, przeprowadzonej w latach 1912 – 1913 pod nadzorem cenionego architekta Rogera Sławskiego, z inicjatywy i dla Macieja Mielżyńskiego oraz jego małżonki Felicji – córki Bolesława Potockiego. Maciej Mielżyński, to postać znana w historii XX wiecznej Polski nie tylko z przejawianej aktywności, zarówno społecznej jak i politycznej. Dla wielu mieszkańców Daków Mokrych stał się przede wszystkim smutnym bohaterem jednego z bardziej znanych romansowych dramatów i tragedii. Tutaj bowiem w nocy z 19 na 20 grudnia 1913 r., zastrzelił swoją żonę Felicję oraz kuzyna Adolfa Miączyńskiego, których podejrzewał o romans. Los okazał się dla niego łaskawy. Werdyktem ławy przysięgłych sądu powiatowego w Międzychodzie uniewinniono sprawcę zabójstwa, uzasadniając, iż w czasach, gdy pojęcie honoru nadal niosło ze sobą głębokie znaczenie, działał on w jego obronie.

Obecnie stanowi własność prywatną. Po remoncie przeprowadzonym w 2007 r., przekształcony w hotel i restaurację „Dakowski Dwór", wokół których rozciąga się przepiękny teren - pozostałość po dawnym parku krajobrazowym z 2 poł. XIX w., o pow. 3,05 ha. W nim zachowane skrawki alei grabowej i dąb o obw. 340 cm. Na północ od dworu występują zabudowania folwarku (kuźnia, stajnia i dwie obory z końca XIX w.), użytkowane obecnie przez Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną.

Zespół pałacowo – parkowy w Posadowie

- pałac, XVIII, 1870, 1910, nr rej.: 349/A z 29.10.1968 r.
- park, XVIII – XIX, nr rej.: A/2 z 26.02.1948 r.

Posadowo słynie z jednej z najoryginalniejszych siedzib na terenie Wielkopolski - z pałacu w „kostium francuski ubranego.", wzniesionego w latach 1869-1870 dla Władysława Korzbok Łąckiego, wg proj. Stanisława Hebanowskiego. Pałac stał się najwspanialszym dziełem tego architekta. Powstał na miejscu poprzedniej budowli z lat 1844-1847, rozebranej przed rokiem 1870, nieco bardziej na północ, co znacznie zniekształciło pierwotny regularny układ parku i dziedzińca. Murowany, otynkowany, jednopiętrowy, zwrócony frontem na południe. Zachwyca niepowtarzalną formą. Bryła niezwykle ukształtowana. W narożach cztery charakterystyczne wieże. Każda odzwierciedla odmienny styl w architekturze i łączy się z korpusem budowli w inny sposób. Jedna z nich okrągła, pozostałe trzy kwadratowe, o odmiennych dachach. Najwyższa wieża czteropiętrowa, południowo – zachodnia wyrasta znad dawnego pokoju pana (zgodnie z feudalnym porządkiem). Na środkowych partiach fasad bogato dekorowane ryzality i kolumnowe portyki zwieńczone szczytami. Na elewacji frontowej herby: Łąckiego Korzbok (trzy karpie) i Drogosław (strzała) jego żony Antoniny ze Skórzewskich. Pałac zaprojektowany na planie prostokąta, z dwoma piętrowymi ryzalitami na wzdłużnej osi, zwieńczonymi bogatymi renesansowymi szczytami, usytuowanymi od frontu i od ogrodu, poprzedzonymi balkonowymi portykami. Dwukondygnacyjny; mansardowy dach nad korpusem kryje mieszkalną kondygnację z pokojami gościnnymi i poddasze. Piwnice – sutereny (dawne pomieszczenia gospodarcze, w tym kuchenne), dodają wysokości budowli. Intrygujący parter mieszczący reprezentacyjne wnętrza. Układ pomieszczeń nietypowy, trzytraktowy, nawiązujący do renesansowych siedzib. W centrum ośmioboczna sala. Przed frontem podjazd z dwoma symetrycznie rozmieszczonymi formowanymi cisami oraz wielki dziedziniec paradny z okresu XIX w. Pośrodku dziedzińca owalny gazon, na obrzeżach obsadzony podwójnym żywopłotem bukowo-grabowym. Na zewnątrz żywopłotu dwa rzędy strzyżonych lip. Po wschodniej stronie pałacu, na linii szpaleru zamknięta z trzech stron altana z formowanych cisów, uposażona w kolumnę z XIX w. zwieńczoną pośrodku urną. Od strony południowej urokliwa aleja dojazdowa. Po śmierci Władysława Korzbok Łąckiego właścicielami posiadłości zostali kolejno jego dwaj synowie, bezpotomni Stefan i Stanisław. Po śmierci Stanisława Łąckiego w roku 1937 pałac przeszedł w ręce jego siostrzeńca i adoptowanego syna, hrabiego Feliksa Tyszkiewicz-Łąckiego.

Zespół pałacowo – parkowy w Pakosławiu:

- pałac, 1840, XIX/XX, nr rej.: 303/A z 17.10.1968 r.
- park, XIX/XX, nr rej.: 421/A z 28.11.1968 r.

W zach. części Pakosławia leży zespół pałacowo – parkowy. Tutaj pośrodku parku wznosi się pałac, proj. budowniczego Antoniego Krzyżanowskiego z Poznania, zbudowany w latach 1840-1842 dla Emilii Sczanieckiej. Rezydencja zajęła miejsce starszego, drewnianego, wyniszczonego na skutek pożaru dworu. Pałac parterowy z piętrową partią środkową, reprezentującą prostą i jednocześnie klasyczną formę, murowany. W końcu XIX i na początku XX w. rozbudowany przez Łąckich, poprzez dodanie skrzydeł. Remontowany w 1933 r. Na osi piętrowy ryzalit. Pałac w Pakosławiu stanowi przykład architektury, która w doskonały sposób harmonizuje z otaczającym budynek parkiem.

Park krajobrazowy o pow. 8,25 ha i 3 - hektarowy ogród rozplanowany w oparciu o starszy drzewostan i uporządkowany zgodnie z oczekiwaniami Emilii Sczanieckiej (po roku 1850). Układ parku i schemat dróg obiegających teren założenia, przetrwały do czasów II Wojny Światowej. Po wojnie zmieniono przebieg dróg i ścieżek, a dawny ogród przeznaczono na wybieg dla koni. Drzewostan z tamtego okresu zachowany w dobrej kondycji: dęby, buki, graby, lipy, platany, sosny, jesiony, kasztanowce i klony. Przed frontem pałacu okazały dąb szypułkowy o obw. 385 cm i lipa drobnolistna o obw. 350 cm; sosna wejmutka o obw. 380 cm, grab zrośnięty z siedmiu pni o łącznym obw. 410 cm. Wokół obszernego prostokątnego dziedzińca, na wschód od parku zabudowania pofolwarczne (kuźnia i rządcówka) z okresu XIX i XX w. Murowane z czerwonych cegieł. Pałac nieczynny, opuszczony, park znacznie zaniedbany.

Zespół pałacowo – parkowy w Wąsowie:

- pałac nowy „zamek", 1870-72, pocz. XX, nr rej.: 1689/A z 4.04.1975 r.
- park, XVIII – XX, nr rej.: j.w.
- pałac „stary", 1780-86, XX, nr rej.: 1101/A z 6.05.1970 r.
- kaplica, 1790, nr rej.: j.w.
- dom ogrodnika, XIX/XX, nr rej.: 2245/A z 1.09.1992 r.
- dom odźwiernego, XIX/XX, nr rej.: j.w.

Imponująca neogotycka rezydencja wyrasta na wzniesieniu na terenie tutejszego parku krajobrazowego. Powstała w dwóch etapach z inicjatywy nowych właścicieli majątku Wąsowo – Niemieckiej rodziny Hardtów. Pierwszy etap przypadł na lata 1870-1872. Wówczas to berliński bankier i przemysłowiec Richardt Hardt wzniósł dla siebie wg proj. berlińskiego architekta Gustawa Erdmanna okazałą neogotycką willę, która kontrastowała niespokojną linią fasad i którą od północnego wschodu zdobiła wysoka ośmioboczna wieża widokowa, zwieńczona blankowaniem i wysmukłym, ostrosłupowym hełmem. Do wieży przylegała parterowa, cztero arkadowa loggia. Elewację pałacu współtworzyła ciemnoczerwona cegła klinkierowa, uzupełniona o detale z piaskowca – dla Wielkopolski było to obce, nowe, niespotykane do tej pory rozwiązanie. Rezydencja stylem nawiązywała do średniowiecznych budowli. Jej dwukondygnacyjna, oparta na prostokątnym rzucie bryła, nakryta została wysokimi dachami. 30 lat później ok. roku 1900 w związku z planowaną w Wąsowie wizytą cesarza Wilhelma II, Wilhelm von Hardt, syn Richarda rozbudował pałac do obecnych rozmiarów. Zachował pierwotny charakter budowli. Obudował ją ze wszystkich stron nowymi skrzydłami, różnej wielkości i kształtu ryzalitami, wieżyczkami (pięciokondygnacyjne, ośmiokątne, znajdują się w pn. – wsch. części pałacu i nadają mu gotyckiego charakteru), wykuszami i aneksami, na których wprowadził loggie i tarasy. Całość nakryły wyniosłe, zróżnicowane dachy z akcentującymi ich formę wysokimi szczytami i wieżyczkami. Przebudował również wieżę z galerią widokową. Zmienił ją w potężną basztę z wykuszami u szczytu, zwieńczoną wysokim, ostrosłupowym hełmem, przedłużonym wysmukłą latarnią i stożkowym zwieńczeniem z kulą i iglicą u szczytu. W zach. ryzalicie fasady zaprojektował nowe, główne wejście reprezentacyjne do pałacu. Poprzedzał je okazały, kryty podjazd.

W roku 2011 doszło do pożaru Pałacu Hardta, jednakże w ramach licznych prac pałac i jego wieża zostały odrestaurowane.

Zespół dworski w Porażynie, nr rej.: 1775/A z 15.12.1977 r.:

- dwór, 1880 r., 1900 r.
- stajnia, k. XIX
- park leśny, 2 poł. XIX

Pałac w Porażynie to rezydencja Eichenhorst (gniazdo dębów) wybudowana w lesie w roku 1882 przez ówczesnego właściciela dóbr opalenickich, Franza Heinricha von Beyma. Pałac – willę zaprojektowała znana berlińska firma architektoniczna Hermann von der Hude i Julius Hennicke. Rezydencję charakteryzują zgrabne proporcje, ceglane ściany z tynkowanymi detalami i silnie wysunięte okapy. Budynek przebudowany, najpierw w roku 1900, a następnie w latach 1939 -1945 (portyk kolumnowy zastąpiono półkolistym gankiem).

Zespół dworski w Wytomyślu

- dwór
- park, k. XIX, nr rej.: 1954/A z 12.09.1984 r.

W płd.-zach. części Wytomyśla rozciąga się park krajobrazowy o pow. 2,1 ha, z pomnikowymi drzewami. Najokazalsze z nich to najgrubsza, wypróchniała i zamierająca już lipa o obw. 510 cm. Wznosi się w nim dwór z pocz. XIX w. Po spaleniu w 1954 r., odbudowany w latach 1957-1958 w zmienionej formie, w stanie surowym. Murowany, otynkowany. Parterowy, podpiwniczony, zawiera poddasze. Fasadą zwrócony na wschód. Fasada siedmioosiowa, z piętrowym trójosiowym ryzalitem, podzielonym bliźnimi pilastrami. Ryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem. Dach nowy, mansardowy. W piwnicach sklepienie kolebkowe z lunetami i segmentowe. Układ wnętrza trzytraktowy. Na osi sień i schody ze starą balustradą, korytarz. Obok zabudowania folwarczne pochodzące częściowo z końca XIX w.

Zespół dworski w Śliwnie, nr rej.: 335/A z 22.10.1968 r.:

- park, XVIII – XIX
- wieża romantyczna, poł. XIX
- dom rządcy, 1 poł. XIX
- kuźnia, poł. XIX
- kaplica grobowa rodziny Hildenbrandt, XIX/XX, nr rej.: 1781/A z 20.02.1979 r.

Pośrodku wsi Śliwno rozciąga się park krajobrazowym o pow. 8,7 ha. Pomimo zaniedbania na jego obszarze dostrzec można pozostałości ciekawego zagospodarowania - ślady założenia regularnego (najstarsza część w stylu francuskim występuje po stronie wsch. parku) z poł. XVIII w. (np. aleje grabowe), staw i kopce.

Architekturę obszaru parku współtworzy również dwór, wzniesiony w poł. XIX w. przez Kordulę, siostrę Emilii Sczanieckiej. Pierwotnie neogotycki.

W sąsiedztwie romantycznej wieży neogotycka kaplica grobowa Hildebrandów z przełomu XIX i XX w. Kaplica została najpierw zakupiona przez Hildebrandta w Anglii, a dopiero potem przeniesiona na teren parku w Śliwnie. Ośmioboczna, z czerwonej cegły. Zwieńczona dachem krytym łupkiem, w kształcie wieżyczki. Nad wejściem herb rodziny Hildebrandtów. We wnętrzu sklepienie krzyżowo – żebrowe. Pod podłogą kaplicy rodzinna krypta. Po wojnie obiekt uległ znacznemu zdewastowaniu (wybite okna, wyważone drzwi, rozbita podłoga). Nieco dalej znajdują się ocalałe resztki groty i krąg kamiennych siedzisk, które dawniej wykorzystywano jako teatr letni. Park w Śliwnie okala częściowo zachowane kamienne opłotowanie z poł. XIX w. W jego południową część wkomponowano barokową figurę Św. Wawrzyńca.

Zespół dworski w Rudnikach:

- dwór, nr rej.: 2246/A z 10.09.1992
- park, nr rej.: 1952/A z 3.09.1984

Dwór w stylu neoklasycznym, pochodzący prawdopodobnie z 1925 r. Gruntownie przebudowany w okresie międzywojennym, za sprawą ówczesnego właściciela Rudnik Tadeusza Ruczyńskiego. Otynkowany, parterowy, wysoko podpiwniczony. Bryła wydłużona, na rzucie prostokąta. Dach dwuspadowy z powiekowymi okienkami. W środkowej części elewacji frontowej zaprojektowany okazały portyk, poprzedzony szerokimi schodami, prowadzącymi na poziom wysoko usytuowanego parteru. Portyk wsparty na czterech kolumnach o gładkich trzonach i jońskich kapitelach. Zwieńczony trójkątnym naczółkiem z półkolistym oknem w środkowym polu. Boczne partie elewacji frontowej przyozdobione łącznie ośmioma prostokątnymi oknami, z charakterystycznymi architektonicznymi obramieniami. Środek tylnej elewacji dworu zwróconej ku ogrodowi wzbogacony o płytki ryzalit, rozczłonkowany czterema pilastrami o jońskich kapitelach i zwieńczony trójkątnym naczółkiem. W bocznych częściach tej elewacji, które wyróżnia liczba pięciu prostokątnych okien, występują obramienia okienne, dodatkowo ozdobione klasycystyczną dekoracją w formie podwieszonej draperii. Dawniej z tyłu dworu znajdował się obszerny taras ze schodami prowadzącymi do parku.

Zespół dworski w Sielinku:

- dwór, nr rej.: 2235/A z 8.06.1992
- park, nr rej.: 1963/A z 6.09.1984

W zachowanym parku krajobrazowym o pow. 4,9 ha z końca XIX w., który charakteryzuje stary drzewostan w postaci pomnikowych buków o obw. 310 i 340 cm oraz dębów o obw. do 350 cm wznosi się dość zaniedbany, opuszczony, aczkolwiek posiadający ciekawą bryłę dwór z 1888 r. Dwór charakteryzuje drewniana weranda od strony północnej, dobudowane nieco później prostopadłe piętrowe skrzydło, mała wystawka na osi i dwuspadowy kryty dach. Obok występują obszerne zabudowania gospodarcze (plus gorzelnia) częściowo pochodzące z początku XX w. Dawniej mieściło się w nich gospodarstwo doświadczalne WODR (Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego), współcześnie folwark RSP z Urbanowa. Obecnie dwór w Sielinku znajduje się w rękach prywatnych.

Zabytki techniki

Do zabytków techniki zlokalizowanych na terenie powiatu zaliczyć można:

- cukrownię w Opalenicy,
- opalenicką kolej dojazdową,
- młyn przemysłowy w Nowym Tomyślu,
- zespół dworca w Zbąszyniu,
- dworzec stacji wąskotorowej w Nowym Tomyślu i Lwówku,
- wiatrak koźlak w Rudnikach).

Założenia folwarczne

Do najcenniejszych i najlepiej zachowanych w pierwotnym układzie zespołów w Wielkopolsce na terenie powiatu nowotomyskiego należą założenia folwarczne w Chraplewie, Wąsowie i Posadowie. Założenia folwarczne są przykładem wielokulturowości dziedzictwa Wielkopolski oraz zachowania historycznej integralności.

5.3.4. Zestawienie obiektów z terenu powiatu wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego

Wykaz zabytków na terenie powiatu nowotomyskiego wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Wielkopolskiego przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu nowotomyskiego.

Lp.	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Data powstania	Nr decyzji o wpisie do rejestru zabytków
1	Kuślin	Chraplewo	zespół pałacowy - pałac,	1888 r.	nr rej.: 925/1/Wlkp/A z 1.03.1973
2	Kuślin	Chraplewo	zespół pałacowy - park	XIX w.	nr rej.: 925/1/Wlkp/A z 1.03.1973
3	Kuślin	Chraplewo	zespół pałacowy - stajnia-wozownia	1888 r.	nr rej.: 925/2/Wlkp/A z 24.04.1991
4	Kuślin	Chraplewo	zespół pałacowy - domek ogrodnika	k. XIX w.	nr rej.: 925/3/Wlkp/A z 16.12.1991
5	Kuślin	Chraplewo	zespół folwarczny - rządówka	4. ćw. XIX w.	nr rej.: 49/Wlkp/A z 19.07.2002:
6	Kuślin	Chraplewo	zespół folwarczny - budynek inwentarski	4. ćw. XIX w.	nr rej.: 49/Wlkp/A z 19.07.2002
7	Kuślin	Chraplewo	zespół folwarczny - 2 stodoły		
8	Kuślin	Chraplewo	zespół folwarczny - obora		
9	Kuślin	Chraplewo	zespół folwarczny - ogrodzenie, z bramami, mur		
10	Kuślin	Głuponie	dwór	XVIII w.	nr rej.: 117/A z 1.06.1968
11	Kuślin	Głuponie	budynek dworca stacji kolei wąskotorowej „Trzcianka Zachodnia", ob. dom nr 96	1895 r.	nr rej.: 1076/Wlkp/A z 12.07.2019
12	Kuślin	Kuślin	Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Zmartwychwstania Pańskiego	1881-83	nr rej.: 2572/A z 26.02.1996
13	Kuślin	Michorzewo	Kościół par. pw. Wszystkich Świętych	1797-1800	nr rej.: 2478/A z 12.12.1932
14	Kuślin	Michorzewo	Ogrodzenie z 2 kaplicami i bramą	1798-1800	nr rej.: 933/A z 25.02.1970

15	Kuślin	Michorzewo	zespół pałacowy - pałac	1914	nr rej.: 15151/A z 11.04.1974
16	Kuślin	Michorzewo	zespół pałacowy - park	XIX w.	nr rej.: 1687/A z 4.04.1975
17	Kuślin	Śliwno	zespół dworski - park	XVIII – XIX	nr rej.: 335/A z 22.10.1968
18	Kuślin	Śliwno	zespół dworski - wieża romantyczna	poł. XIX	
19	Kuślin	Śliwno	zespół dworski - dom rządcy	1 poł. XIX	
20	Kuślin	Śliwno	zespół dworski - kuźnia	poł. XIX	
21	Kuślin	Śliwno	zespół dworski - kaplica grobowa rodziny Hildenbrandt	XIX/XX	nr rej.: 1781/A z 20.02.1979
22	Kuślin	Trzcianka	zespół pałacowy - pałac	XIX, 1910	nr rej.: 1777/A z 15.12.1977
23	Kuślin	Trzcianka	zespół pałacowy - park	XIX	nr rej.: 1777/A z 15.12.1977
24	Kuślin	Turkowo	mauzoleum rodziny von Stich, w lesie przy drodze do Sędziszek	pocz. XX	nr rej.: 2632/A z 21.10.1997
25	Kuślin	Turkowo	park dworski	1 poł. XIX	nr rej.: 334/A z 22.10.1968
26	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - pałac nowy „zamek”	1870-72, pocz. XX	nr rej.: 1689/A z 4.04.1975
27	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - park	XVIII – XX	nr rej.: 1689/A z 4.04.1975
28	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - pałac „stary”	1780-86, XX	nr rej.: 1101/A z 6.05.1970
29	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - kaplica	1790	nr rej.: 1101/A z 6.05.1970
30	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - dom ogrodnika	XIX/XX	nr rej.: 2245/A z 1.09.1992
31	Kuślin	Wąsowo	zespół pałacowy - dom odźwiernego	XIX/XX	nr rej.: 2245/A z 1.09.1992
32	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - 2 obory	2 poł. XIX	nr rej.: 2186/A z 5.03.1990 i z 22.11.2001:
33	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - kuźnia i stelmacharnia		
34	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - gorzelnia z domem mieszkalnym		
35	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - 2 stodoły		
36	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - stajnia koni wyjazdowych		

37	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - dom rządcy i stajnia koni roboczych		
38	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - spichrz		
39	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - cielętnik		
40	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - mleczarnia		
41	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - stajnia, ob. magazyn		
42	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - garaż		
43	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - garaż pługów parowych		
44	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - wiata		
45	Kuślin	Wąsowo	zespół folwarczny - ogrodzenie mur		
46	Lwówek	Brody	kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła, drewn.	1670-73, 1756	nr rej.: 2467/A z 12.12.1932
47	Lwówek	Brody	zespół pałacowy - pałac	1890, 1900	nr rej.: 1419/A z 11.04.1973
48	Lwówek	Brody	zespół pałacowy - park	1 poł. XIX	nr rej.: 1683/A z 4.04.1975
49	Lwówek	Brody	zespół pałacowy - kaplica z mauzoleum	k. XIX	nr rej.: 2148/A z 25.03.1988
50	Lwówek	Brody	zespół folwarczny - gorzelnia	2 poł. XIX	nr rej.: 2149/A z 31.03.1988:
51	Lwówek	Brody	zespół folwarczny - budynek gospodarczy, przy gorzelni		
52	Lwówek	Brody	zespół folwarczny - spichlerz		
53	Lwówek	Konin	zespół pałacowy - pałac	2 poł. XIX	nr rej.: 1685/A z 4.04.1975
54	Lwówek	Konin	zespół pałacowy - park		
55	Lwówek	Lwówek	kościół par. pw. NMP Wniebowziętej, ul. Pniewska	2 poł. XV-XVI	nr rej.: 2385/A z 12.12.1932
56	Lwówek	Lwówek	kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża	1780	nr rej.: 2386/A z 12.12.1932
57	Lwówek	Lwówek	kościół ewangelicki, ob. nieużytkowany, ul. Sczanieckiej	1778	nr rej.: 145/A z 1968
58	Lwówek	Lwówek	budynek dworca stacji kolei wąskotorowej „Lwówek”, ul. Pniewska 58	1986	nr rej.: 1073/Wlkp/A z 12.07.2019
58	Lwówek	Lwówek	budynek parowozowni (w zespole Opalenickiej Kolei Dojazdowej)	1986	nr rej.: 1073/Wlkp/A z 12.07.2019

59	Lwówek	Lwówek	zespół pałacowy - pałac	1728, 1780, 1890	nr rej.: 147/A z 15.07.1968
60	Lwówek	Lwówek	zespół pałacowy - park	XVIII/XIX	nr rej.: 147/A z 15.07.1968
61	Lwówek	Lwówek	dom, al. Szczanieckiej 30 (d. ul. Aleje 7)	k. XVIII	nr rej.: 910/A z 20.02.1970
62	Lwówek	Lwówek	zabudowa Rynku, Rynek, 1	1 poł. XIX	nr rej.: 1620/A z 17.09.1974
63	Lwówek	Lwówek	dom, ul. Wittmana 9 (d. 32)	k.XVIII	nr rej.: 932/A z 25.02.1970
64	Lwówek	Lwówek	spichrz, ul. Długa 18	1851	nr rej.: 4/A z 19.04.1999
65	Lwówek	Pakosław	d. szpital, ob. dom nr 10	1 poł. XIX	nr rej.: 1211/A z 2.09.1970
66	Lwówek	Pakosław	zespół pałacowy - pałac	1840	nr rej.: 303/A z 17.10.1968
67	Lwówek	Pakosław	zespół pałacowy - park	XIX/XX	nr rej.: 421/A z 28.11.1968
68	Lwówek	Posadowo	zespół pałacowy - pałac	1870, 1910	nr rej.: 349/A z 29.10.1968
69	Lwówek	Posadowo	zespół pałacowy - park	XVIII – XIX	nr rej.: A/2 z 26.02.1948
70	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - oficyna	XIX/XX	nr rej.: 2083/A z 22.04.1986
71	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - budynek mieszkalny		
72	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - powozownia		
73	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - ujeżdżalnia		
74	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - 5 stajni		
75	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - 2 stodoły		
76	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - 2 magazyny		
77	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - kuźnia		
78	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - ambulatorium weterynaryjne		
79	Lwówek	Posadowo	zespół folwarczny - apteka		
80	Lwówek	Posadowo	dom nr 4, poza granicami zespół folwarczny - folwarku		

81	Lwówek	Posadowo	dom nr 5, poza granicami zespół folwarczny - folwarku		
82	Miedzichowo	Bolewice	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Chrystusa Króla	1936	nr rej.: 380 z 27.02.1992
83	Miedzichowo	Miedzichowo	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Stanisława	1907	nr rej.: 385 z 23.03.1992
84	Miedzichowo	Miedzichowo	pastorówka, ob. plebania	1907	nr rej.: 386 z 23.03.1992
85	Miedzichowo	Miedzichowo	dom nr 40, szach.,	XVIII/XIX	nr rej.: 934/A z 25.02.1970
86	Miedzichowo	Miedzichowo	młynarzówna, nr 44, szach.	poł. XIX	nr rej.: 339 z 31.12.1990
87	Nowy Tomyśl	Boruja Kościelna	zespół d. kościoła ewangelickiego - kościół, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Wojciecha	1775-77, 1900, po 1950	nr rej.: 703/Wlkp/A z 8.09.2008
88	Nowy Tomyśl	Boruja Kościelna	zespół d. kościoła ewangelickiego -cmentarz kościelny	-	
89	Nowy Tomyśl	Boruja Kościelna	zespół d. kościoła ewangelickiego -pastorówka, ob. plebania	1900	
90	Nowy Tomyśl	Boruja Kościelna	zespół d. kościoła ewangelickiego -ogród plebański	XIX/XX	
91	Nowy Tomyśl	Boruja Kościelna	dom (chałupa) nr 15 (d. nr 81), drewn.,	1 poł. XIX	nr rej.: 2133/A z 9.09.1987
92	Nowy Tomyśl	Bukowiec	kościół par. pw. św. Marcina, drewn.	1737, 1923	nr rej.: 929/A z 24.02.1970
93	Nowy Tomyśl	Bukowiec	organistówka, szach., ul. Kościelna 4	4 ćw. XIX	nr rej.: 1067/Wlkp/A z 30.01.2019
94	Nowy Tomyśl	Nowa Boruja	dom (chata) nr 67 (d.117), drewn.,	1842	nr rej.: 1900/A z 5.01.1983
95	Nowy Tomyśl	Nowa Boruja	budynek gospodarczy, przy domu nr 88, drewn.	1 poł. XIX	nr rej.: 1910/A z 2.05.1983
96	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	kościół par. pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Piłsudskiego	1896	nr rej.: 2215/A z 25.10.1991
97	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. Serca P. Jezusa, Rynek	1780	nr rej.: 2388/A z 12.12.1932
98	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	ratusz, ob. sąd, pl. Niepodległości 31	1879	nr rej.: 190/Wlkp/A z 28.06.2004
99	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	budynek dworca stacji kolei wąskotorowej „Nowy Tomyśl”, pl. Dworcowy 1 (w zespole Opalenickiej Kolei Dojazdowej)	1898	nr rej.: 1074/Wlkp/A z 12.07.2019
100	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	dom, pl. Niepodległości 21	k. XVIII	nr rej.: 935/A z 25.02.1970

101	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	dom, ul. Wojska Polskiego 15, szach.	k. XVIII	nr rej.: 937/A z 23.02.1970
102	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	dom, ul. Wojska Polskiego 16, szach. (przeniesiony → Muzeum Wikliniarstwa, ul. Olchowa 10)	k. XVIII	nr rej.: 938/A z 25.02.1970
103	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	zespół młyna przemysłowego, ul. Zbąszyńska 1 - spichrz, ob. młyn	1885	nr rej.: 2319/A z 14.10.1994
104	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	zespół młyna przemysłowego, ul. Zbąszyńska 1 - spichrz, ob. czyszczarnia	1885	
105	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	zespół młyna przemysłowego, ul. Zbąszyńska 1 - budynek administracyjno-mieszkalny	k. XIX	
106	Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	zespół młyna przemysłowego, ul. Zbąszyńska 1 - kotłownia, ob. garaż	k. XIX	
107	Nowy Tomyśl	Sątopy	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Andrzeja Boboli	1906-8	nr rej.: 2571/A z 26.02.1996
108	Nowy Tomyśl	Stare Jastrzębsko	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. NMP Królowej Polski	1914	nr rej.: 2574/A z 26.02.1996
109	Nowy Tomyśl	Stary Tomyśl	zespół dworski - dwór	XVIII	nr rej.: 1079/A z 18.04.1970
110	Nowy Tomyśl	Stary Tomyśl	zespół dworski - park	XVIII/XIX	nr rej.: 2011/A z 8.08.1985
111	Nowy Tomyśl	Szarki	dom nr 29	2 poł. XIX	nr rej.: 1895/A z 17.02.1982
112	Nowy Tomyśl	Wytomyśl	kościół pw. św. Michała Archanioła	k. XVIII	nr rej.: 1080/A z 18.04.1970
113	Nowy Tomyśl	Wytomyśl	dzwonnica	ok. 1800	nr rej.: 1080/A z 18.04.1970
114	Nowy Tomyśl	Wytomyśl	park	k. XIX	nr rej.: 1954/A z 12.09.1984
115	Opalenica	Dakowy Mokre	kościół par. pw. św. Katarzyny	1901-04	nr rej.: 134/Wlkp/A z 5.06.2003
116	Opalenica	Dakowy Mokre	cmentarz kościelny		
117	Opalenica	Dakowy Mokre	ogrodzenie z bramą		
118	Opalenica	Dakowy Mokre	zespół dworski - dwór	2 poł. XIX	nr rej.: 1774/A z 15.12.1977
119	Opalenica	Dakowy Mokre	zespół dworski – oficyna	XIX/XX	nr rej.: 1898/A z 13.07.1982
120	Opalenica	Dakowy Mokre	zespół dworski - park	poł. XIX, nr rej	nr rej.: 1774/A z 15.12.1977 oraz 1951/A z 31.08.1984
121	Opalenica	Niegolewo	kaplica pw. św. Anny, obok wjazdu do parku pałacowego	1920	nr rej.: 768/Wlkp/A z 2.11.2009

122	Opalenica	Niegolewo	zespół pałacowy - pałac	XIX	nr rej.: 1417/A z 1.03.1973
123	Opalenica	Niegolewo	zespół pałacowy - park	XIX	nr rej.: 1688/A z 4.04.1975 oraz 1958/A z 18.10.1984
124	Opalenica	Niegolewo	zespół pałacowy - spichrz	XIX	nr rej.: 338/A z 29.10.1968
125	Opalenica	Opalenica	układ urbanistyczny	-	nr rej.: 2220/A z 7.01.1992
126	Opalenica	Opalenica	kościół par. pw. św. Mateusza	1518, 1620, 1841	nr rej.: 2389/A z 10.03.1931
127	Opalenica	Opalenica	kostnica	1 poł. XVII	nr rej.: 946/A z 4.03.1970
128	Opalenica	Opalenica	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. św. Józefa, pl. Powstańców Wielkopolskich	1890	nr rej.: 2247/A z 10.09.1992
129	Opalenica	Opalenica	ratusz, ul. 3 Maja 1	1897	nr rej.: 154/Wlkp/A z 28.01.2004
130	Opalenica	Opalenica	dom, ul. 25 Stycznia 6	1 poł. XIX	nr rej.: 947/A z 4.03.1970
131	Opalenica	Opalenica	parowozownia z wieżą ciśnień stacji kolei wąskotorowej „Opalenica", ul. 5 Stycznia 19	1896	nr rej.: 1075/Wlkp/A z 12.07.2019
132	Opalenica	Opalenica	budynek administracyjno-warsztatowy, ul. 5 Stycznia 17 a, 1 ćw. XX (w zespole Opalenickiej Kolei Dojazdowej)	1896	nr rej.: 1075/Wlkp/A z 12.07.2019
133	Opalenica	Opalenica	zespół cukrowni, ul. 5 Stycznia 48 - budynek fabryczny, ob. surownia i produktownia	1888-89	nr rej.: 289/Wlkp/A z 24.03.2006
134	Opalenica	Opalenica	zespół cukrowni, ul. 5 Stycznia 48 - magazyn cukru, ob. pakownia	1917-18	
135	Opalenica	Opalenica	zespół cukrowni, ul. 5 Stycznia 48 - magazyn wysłodków	1920	
136	Opalenica	Opalenica	zespół cukrowni, ul. 5 Stycznia 48 - willa dyrektora	1884	nr rej.: 348/Wlkp/A z 20.06.2006
137	Opalenica	Opalenica	zespół cukrowni, ul. 5 Stycznia 48 - ogród przy willi	1884	nr rej.: 348/Wlkp/A z 20.06.2006
138	Opalenica	Porażyn	zespół dworski - dwór	1880, 1900	1775/A z 15.12.1977
139	Opalenica	Porażyn	zespół dworski - stajnia	k. XIX	
140	Opalenica	Porażyn	zespół dworski – park leśny	2 poł. XIX	

141	Opalenica	Porażyn	park folwarczny	XIX/XX	nr rej.: 1955/A z 10.1984
142	Opalenica	Rudniki	zespół dworski - dwór	ok. 1925	nr rej.: 2246/A z 10.09.1992
143	Opalenica	Rudniki	zespół dworski - park	ok. 1925	nr rej.: 1952/A z 3.09.1984
144	Opalenica	Rudniki	wiatrak koźlak	1815	nr rej.: 940/A z 25.02.1970
145	Opalenica	Sielinko	zespół dworski - dwór	2 poł. XIX	nr rej.: 2235/A z 8.06.1992
146	Opalenica	Sielinko	zespół dworski - park	2 poł. XIX	nr rej.: 1963/A z 6.09.1984
147	Zbąszyń	Łomnica	zespół kościoła parafialnego - kościół pw. św. Wawrzyńca	1770	nr rej.: 949/Wlkp/A z 12.12.1932, z 16.07.1968 i z 8.01.2015
148	Zbąszyń	Łomnica	zespół kościoła parafialnego - dzwonnica, drewn.		
149	Zbąszyń	Łomnica	zespół kościoła parafialnego - cmentarz kościelny		
150	Zbąszyń	Łomnica	zespół dworski - dwór	2 poł. XVIII	nr rej.: 148 z 15.07.1968
151	Zbąszyń	Łomnica	zespół dworski – 2 oficyny		
152	Zbąszyń	Łomnica	zespół dworski - park		
153	Zbąszyń	Nowa Wieś – Zamek	zespół pałacowy - pałac	2 poł. XIX, 1907	nr rej.: 104/Wlkp/A z 28.08.2002
154	Zbąszyń	Nowa Wieś – Zamek	zespół pałacowy - kaplica	XIX/XX	nr rej.: 104/Wlkp/A z 28.08.2002
155	Zbąszyń	Nowa Wieś – Zamek	zespół pałacowy - park	2 poł. XIX	nr rej.: A-9 z 20.07.1948
156	Zbąszyń	Nowa Wieś – Zamek	zespół pałacowy - cmentarz rodowy w parku	2 poł. XIX,	nr rej.: A-9 z 20.07.1948
157	Zbąszyń	Przyprostynia	zespół urbanistyczno-architektoniczny	-	nr rej.: 3172 z 12.01.1981
158	Zbąszyń	Zbąszyń	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1757-96	nr rej.: AK-I-11a/208 z 12.12.1932
159	Zbąszyń	Zbąszyń	brama w ogrodzeniu	k. XVIII	nr rej.: 942 z 4.13.1970
160	Zbąszyń	Zbąszyń	kościół cmentarny pw. św. Mikołaja, drewn.	XVIII	nr rej.: 921 z 4.13.1970
161	Zbąszyń	Zbąszyń	kaplica grobowa rodziny Czajków – Szostaków, na cmentarzu par., ul. Mostowa	1907	nr rej.: 109/Wlkp/A z 3.09.2002
162	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zamkowy - fortyfikacje bastionowe - ziemne z fosą	XVII-XVIII	nr rej.: Z-II/116/49 z 16.09.1950
163	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zamkowy - wieża bramna		nr rej.: Z-II/116/49 z 16.09.1950

164	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zamkowy - browar, ob. Hotel		nr rej.: 1583 z 27.07.1974
165	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zamkowy - park, ob. miejski		nr rej.: 3201 z 27.12.1983
166	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zabudowań stacji kolejowej, pl. Dworcowy 5-7 - dworzec stary	1870, 1891	nr rej.: 961/Wlkp/A z 15.05.2015
167	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zabudowań stacji kolejowej, pl. Dworcowy 5-7 - dworzec nowy	1920-27	
168	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zabudowań stacji kolejowej, pl. Dworcowy 5-7 - poczta dworcowa	1870, 1908	
169	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zabudowań stacji kolejowej, pl. Dworcowy 5-7 - wiata peronu I, met.	1920-27	
170	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół zabudowań stacji kolejowej, pl. Dworcowy 5-7 - wiata peronu III, żeliwna	1870	
171	Zbąszyń	Zbąszyń	dom, ul. Garczyńskich 1	1800	nr rej.: 943 z 4.03.1970
172	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół pałacowy, ul. Marcinkowskiego 1 - pałac	XIX/XX	nr rej.: 840/Wlkp/A z 10.06.2011
173	Zbąszyń	Zbąszyń	zespół pałacowy, ul. Marcinkowskiego 1 - park	XIX/XX	nr rej.: 840/Wlkp/A z 10.06.2011
174	Zbąszyń	Zbąszyń	dom, ul. Senatorska 10	XVIII/XIX	nr rej.: 945 z 4.03.1970
175	Zbąszyń	Zbąszyń	dom, ul. Senatorska 21	1904	nr rej.: 232/Wlkp/A z 17.05.2005

Źródło: Informacje przekazane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;

2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową".

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji

wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry - poddawane są bieżącym konserwacjom. Najcenniejsze są oczywiście najstarsze dzieła sztuki - obrazy, rzeźby, czy wystrój kościołów. Do zabytków ruchomych należą również epitafia i płyty osadzone na murach kościoła.
Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu nowotomyskiego wpisanych do rejestru zabytków przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu nowotomyskiego.

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Rok wpisu do rejestru	Ilość
Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	Lokomobila parowa „Lanz"	397/B	1983	1
Opalenica	Opalenica	Kościół p.w. św. Józefa (poewangelicki) – wyposażenie 7 obiektów	406/B	1998	7
Przyprostynia	Zbąszyń	Kościół cmentarny p.w. św. Stanisława Biskupa – wystrój i wyposażenie – 6 obiektów	B 222/85 Go	1985	6
Róża	Nowy Tomyśl	Krzyż przydrożny	130/13/B	1955	1
Zbąszyń	Zbąszyń	Kościół cmentarny p.w. św. Mikołaja – ołtarz główny, obraz „św. Mikołaj" oraz obraz „W katakumbach"	220/Go	1981	2
Zbąszyń	Zbąszyń	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej - wystrój i wyposażenie 44 obiekty	219/Go	1981	44
Brody	Lwówek	Kościół p.w. św. Andrzeja –wyposażenie 69 obiektów	74/Wlkp/B	2005	69
Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa - wystrój i wyposażenie 7 obiektów	106/ Wlkp/B	2007	7
Zbąszyń	Zbąszyń	Sklep rzeźniczy przy ul. Senatorskiej 21 - wystrój i wyposażenie	75/Wlkp/B	2005	1
Lwówek	Lwówek	Kościół p.w. NMP Wniebowziętej - wystrój i wyposażenie 56 obiektów	119/ Wlkp/B	2008	56
Lwówek	Lwówek	Kościół cmentarny p.w. św. Krzyża - wystrój i wyposażenie 9 obiektów	118/ Wlkp/B	2008	9
Wytomyśl	Nowy Tomyśl	Kościół p.w. św. Michała Archanioła - wystrój i wyposażenie 34 obiekty	117/ Wlkp/B	2008	34

Łomnica	Zbąszyń	Kościół p.w. św. Wawrzyńca w Łomnicy - wystrój i wyposażenie 36 obiektów	165/ Wlkp/B	2009	36
Boruja Kościelna	Nowy Tomyśl	Mechanizm zegara wieżowego wraz z tarczami z kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Borui Kościelnej	205/ Wlkp/B	2011	1
Wąsowo	Kuślin	Kościół p.w. Wniebowstąpienia Pańskiego w Wąsowie	383/ Wlkp/B	2015	7

Źródło: Informacje przekazane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu zauważa się wystąpienie szeregu skupisk stanowisk archeologicznych. Teren ten był intensywnie zasiedlony przez wszystkie okresy, od pradziejów, począwszy od środkowej epoki kamienia mezolitu, przez neolit, kulturę łużycką, kulturę przeworską, po okres wczesnego średniowiecza i okres nowożytny. Stanowiska archeologiczne zlokalizowane są na terenie całego powiatu.

Największa koncentracja zabytków archeologicznych występuje na terenie gminy Lwówek. Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą ze środkowej epoki kamienia. Intensywny rozwój osadnictwa nastąpił w epoce żelaza. Liczne zasiedlenia terenu następowały także w czasach kultury pomorskiej, jednak najliczniej reprezentowane jest osadnictwo z okresu średniowiecza.

Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu nowotomyskiego przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu nowotomyskiego.

Lp.	Gmina	Miejscowość	Określenie obiektu	Nr rejestru	Data wpisu	Obszar AZP/ Nr stanowiska
1	Miedzichowo	Królewiec – Leśniczówka	Grodzisko	KOK+I+303-80	30.05.1980 r	52-17 1/15
2	Zbąszyń	Nądnia	Grodzisko	438/A	02.12.1968 r. 415/Wlkp/C	55-17 1/25
3	Lwówek	Bródki	Grodzisko	2050/A	20.01.1986 r.	55-22 1/5
4	Lwówek	Grońsko	Grodzisko	2051/A	20.01.1986 r.	51-20 1/93
5	Lwówek	Linie	Osada	2581/A	31.01.1996 r.	50-20 25/108
6	Opalenica	Dakowy Mokre	Grodzisko	1639/A	09.12.1974 r.	55-23 1/51
7	Opalenica	Niegolewo	Grodzisko	22/A	01.01.1934 r.	53-23 1/15
8	Zbąszyń	Strzyżewo	Grodzisko	439/A	02.12.1968 r.	54-18 7/1

Źródło: Informacje przekazane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

W najbliższych latach na terenie powiatu nowotomyskiego brak jest planowanych konkretnych inwestycji, zagrażających dziedzictwu archeologicznemu przewidzianych do realizacji przez władze powiatu nowotomyskiego.

Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe. Wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego, budowa dróg, rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej). Inwestycje te są realizowane corocznie na terenie każdej Gminy należącej do powiatu nowotomyskiego. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Powiatowe życie kulturalne rodzi się przede wszystkim w instytucjach kultury: gminnych domach i ośrodkach kultury, coraz częściej także w świetlicach wiejskich, szkołach, remizach straży pożarnych. Animatorzy kultury systematycznie i profesjonalnie dają podwaliny późniejszym działaniom artystycznym - zarówno indywidualnym, jak i zespołowym np. (orkiestry). Ważnym ubogaceniem tej działalności są organizacje pozarządowe realizujące działania kulturalne (w tym koła gospodyń wiejskich), biblioteki oraz twórcy ludowi.

Podmioty zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu:

Kuźnia w Nądni.

Kuźnia z 2 poł. XIX w. (1893 r.) to murowany budynek z drewnianym podcieniem, zlokalizowany w centrum wsi Nądnia. Kuźnia posiada status czynnej. Przybliża historię dawnego rzemiosła kowalskiego. Kuźnię prowadzi pasjonata zbierania wszelkich przedmiotów użytku codziennego i cennych pod względem artystycznym wyrobów metalowych.

Kuźnia w Nądni to interesujący obiekt techniki wiejskiej, w którym zobaczyć można najstarsze datowane kowadło (1771 r.), kulę do kajdan dawnego więźnia oraz rzeczy, takie jak: młotki, cęgi, szczypce, dzwonki, rowery etc. Ponadto w kuźni mieści się pracownia wykonywanego tradycyjnymi metodami kowalstwa artystycznego. Kuźnia w Nądni to rodzaj skansenu, który wciąż spełnia swoją pierwotną funkcję. Przyciąga zarówno tutejszą ludność, jak i krajowe oraz zagraniczne wycieczki.

Muzeum Ziemi Zbąszyńskiej i Regionu Kozła w Zbąszyniu.

Muzeum działa od kwietnia 2004 r. Jego główna siedziba to budynek byłej Szkoły Podstawowej nr 2, mieszczący się na Rynku – centralnym punkcie miasta Zbąszyń. Opiekę nad zbiorami sprawuje Zbąszyńskie Centrum Kultury. Muzeum podzielone jest na sale: historyczną, archeologiczną i etnograficzną. Posiada interesujący zbiór naczyń i narzędzi z okresu neolitu i kultury łużyckiej. Jego

główne atrakcje to bicykl z XIX w. (dar Wojciecha Kołaty) oraz powiększone pocztówki Sławomira Nowaka ze Zbąszynia, które ukazują miasto począwszy od XX w. Placówka przybliża także historię powstania Zbąszynia i jego kolejnych właścicieli aż do XIX w. Prezentuje folklor regionu: stroje ludowe, serwety z regionalnym haftem, przedmioty użytkowe, instrumenty ludowe, fotografie Kazimierza Olejniczaka, kozioł ślubny i weselny z XVI w. (instrumenty używane także i współcześnie). Oprócz wystaw stałych na terenie muzeum organizowane są także ekspozycje czasowe, artystyczne i historyczne. Odbywają się tutaj lekcje historyczne, spotkania z twórcami, ekspozycje rzeźby, malarstwa, fotografii, rękodzieła etc. W ramach Biesiady Koźlarskiej muzeum gości Koło Gospodyń Wiejskich, które w tym czasie przygotowuje degustacje regionalnych potraw. W przyszłości Muzeum Ziemi Zbąszyńskiej i Regionu Kozła planuje ekspozycje poświęcone historii kolejnictwa na ziemi zbąszyńskiej, Powstaniu Wielkopolskiemu, zbąszyńskim warsztatom rzemieślniczym oraz ekspozycję sakralną.

Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomyślu.

Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa to placówka unikatowa o dużym znaczeniu kulturowym, która nie ma swojego odpowiednika wśród żadnych innych tego typu muzeów, zarówno w Polsce jak i na świecie. Nowotomyskie muzeum utworzono w maju 1985 r. jako oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno - Spożywczego w Szreniawie.

Zlokalizowane na obszarze Nowotomyskiego Parku Miejskiego. Tworzą je dwa obiekty:

1. Zabytkowy, poolęderski budynek mieszkalny z końca XVIII w., stanowiący istotny element dawnej zabudowy miasta. Budynek po przeniesieniu i zrekonstruowaniu stał się główną siedzibą muzeum. Tutaj prezentowane są dwie wystawy stałe:

- „Historia wikliniarstwa i plecionkarstwa w Polsce" – na parterze
- „Historia chmielarstwa w Polsce" – na poddaszu

2. Przekazana dla muzeum w roku 2006 przez Stowarzyszenie Plecionkarzy i Wikliniarzy Polskich w Nowym Tomyślu stodoła olęderska, zwana Dworkiem Myśliwskim. W roku 2010 doszło do pożaru Dworku Myśliwskiego.

Architekturą i sztuką ciesielską nawiązuje do tradycji osadnictwa olęderskiego. Na jej poddaszu prezentowana jest wystawa stała:

- „Artystyczne i użytkowe formy wiklinowe – nowe wzornictwo", w ramach której podziwiać można niepowtarzalne formy wiklinowe w większości wykonane w czasie organizowanych na terenie muzeum

od 2001 r. Ogólnopolskich Plenerów Wikliniarskich oraz konkursów plecionkarskich realizowanych w okresie Jarmarków Chmielo - Wikliniarskich.

Muzeum Gospodarki Mięsnej w Sielinku (oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie).

Działa na terenie WODR (Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego) od 1996 r. Utworzone z inicjatywy prof. Wincentego Pezackiego, który przez okres ponad 20 lat systematycznie zbierał i gromadził eksponaty związane z historią przetwórstwa mięsnego. Dysponuje najlepszymi warunkami lokalowymi - budynkiem halowym o pow. 1500 m^2.

Eksponaty muzeum uporządkowane zostały w czterech zespołach:

- hala północna prezentuje zbiór fotografii, które ilustrują rozwój gospodarki mięsnej w ciągu 4 tysięcy lat i honorową tablicę z wykazem osób zasłużonych dla muzeum;
- hala wschodnia ukazuje eksponaty kulturowe, wśród nich: 29 sztandarów cechowych (najstarszy pochodzi z 1645 r.) i dokumenty porządkowe (najstarszy datowany jest na rok 1647), a także obszerny zbiór świadectw mistrzowskich i czeladniczych, skrzynie cechowe i druki zawodowe oraz unikatowe urządzenia pomocnicze (najdawniejsze pochodzi z roku 1605), takie jak np. pierwszy trychinoskop;
- w hali południowej podziwiać można eksponaty techniczne, np. urządzenia do produkcji sławnych polskich szynek puszkowanych i oryginalne lodówki, pochodzące z okresu międzywojennego. Wystawiono tutaj także najobszerniejszy w Polsce zbiór wyposażenia sklepów rzeźnickich w stylu secesyjnym: stół sprzedażny z roku 1902 i wagi sklepowe z lat 1913-1920. Wystawę uzupełniają urządzenia techniczne stosowane w procesach wytopu tłuszczów i w produkcji wyrobów, uporządkowane w kolejności ich powstawania;
- w hali zachodniej wyeksponowano wozy konne stosowane przy transporcie zwierząt i nieprzerobionych surowców oraz imponujących rozmiarów sprężarki chłodnicze, najstarsza z nich liczy sobie 130 lat.

Muzeum Gospodarki Mięsnej gromadzi prawie 7000 różnorakich eksponatów, wśród których znajdują się depozyty czterech muzeów i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukazuje historię rzemiosła rzeźnickiego i przemysłu mięsnego od połowy XVII w. do lat 60. XX w., przetwórstwo mięsa od chwili uboju po wyrób wędlin i sprzedaż. Obok muzeum w Sielinku na świecie funkcjonują jeszcze tylko dwie placówki tego typu: na Węgrzech i w Niemczech.

5.2.8. Gminne ewidencje zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie" oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków". Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska", czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym.

Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Podstawą do sporządzenia Gminnego programu opieki nad zabytkami jest opracowana gminna ewidencja zabytków.

Wszystkie Gminy na terenie powiatu nowotomyskiego posiadają opracowane gminne ewidencje zabytków oraz gminne programy opieki nad zabytkami, jednakże zdecydowana większość opracowań straciła na aktualności.

Tabela 7. Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków oraz Gminnych programów opieki nad zabytkami na terenie powiatu nowotomyskiego.

Lp.	Gmina	Gminna Ewidencja Zabytków nieruchomych i zabytków archeologicznych	Gminny Program Opieki nad Zabytkami
1	Kuślin	Opracowana w 2012 r.	Opracowany na lata 2013-2016
2	Lwówek	Opracowana w 2012 r.	Opracowany na lata 2009-2012
3	Miedzichowo	Opracowana w 2008 r.	Opracowany na lata 2008-2011
4	Nowy Tomyśl	Zaktualizowana w 2019 r.	Opracowany na lata 2011-2014
5	Opalenica	Opracowana w 2013 r.	Opracowany na lata 2008-2011
6	Zbąszyń	Zaktualizowana w 2018 r.	Opracowany na lata 2018-2021

Źródło: Informacje przekazane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu nowotomyskiego została wykonana na podstawie:

- wizji terenowej,
- analizy dokumentów strategicznych Powiatu oraz Gmin,
- publikacji książkowych i wydań broszurowych dotyczących regionu,
- informacji o inwestycjach zrealizowanych na terenie powiatu oraz projektów do realizacji w najbliższych latach.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

• zróżnicowany i bogaty zasób dziedzictwa kulturowego powiatu,

• cenne zabytki architektury i sztuki,

• bardzo korzystna drogowa dostępność komunikacyjna (autostrada A2, droga krajowa nr 92, bliskość Poznania – miasta wojewódzkiego),

• walory przyrodnicze powiatu i liczne obszary ochronione (obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, rezerwaty i pomniki przyrody),

• zwiększająca się świadomość ważności zasobów dziedzictwa kulturowego w promocji regionu,

• duża ilość zespołów dworsko parkowych,

• duża ilość tras turystycznych,

• szlaki turystyczne, piesze, kajakowe i konne na terenie powiatu,

• unikatowe muzea działające na terenie powiatu,

• prężnie działające ośrodki kultury,

• baza noclegowa i gastronomiczna na terenie powiatu,

• możliwości rozwojowe wsi w oparciu walory zabytkowe, rolnictwo i agroturystykę,

• efektywne działania samorządu powiatowego pełniące funkcję Mecenatu nad kulturą oraz w trosce o rozwój kulturowo - intelektualny mieszkańców powiatu.

Słabe strony:

• małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków,

• zaniedbane założenia parkowe na terenie powiatu,

• niewystarczające zainwestowanie środków (w tym unijnych i państwowych) w działania na rzecz poprawy stanu dziedzictwa kulturowego,

• problemy związane z zachowaniem, adaptacją i utrzymaniem zabudowy folwarcznej

Szanse:

• fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę,

• wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego,

• rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej,

• rosnąca wiedza i świadomość władz lokalnych o wartości dziedzictwa kulturowego,

• potencjał dziedzictwa kulturowego jako czynnika stymulującego rozwój turystyczny,

Zagrożenia:

• niewykorzystanie potencjału regionu,

• nadmierna komercjalizacja zabytków, która oddala je od społeczeństwa lokalnego,

• niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuk budowlaną,

• niedostateczne zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami,

• niedostatecznie rozwinięta edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego,

• presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych,

• niewystarczająca promocja działań na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków,

• brak powszechnego zrozumienia potencjału społeczno-ekonomicznego dziedzictwa kulturowego,

• klęski żywiołowe.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety i kierunki działań powiatowego programu opieki

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

Kierunek 1: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.

Kierunek 2: Zahamowanie procesu degradacji Zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Kierunek 3: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Kierunek 4: Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Kierunek 5: Współpraca z gminami, w celu polepszenia ochrony powiatowych zabytków.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu nowotomyskiego:

Kierunek 1: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu

Kierunek 2. Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym powiatu

7.1.1. Działania powiatowego programu opieki nad zabytkami

W poniższej tabeli przedstawiono przewidziane do realizacji działania w ramach wyznaczonych priorytetów.

Tabela 8. Działania do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023.

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego			
Kierunek działań	Działania	Termin realizacji	Monitoring realizacji działań
Kierunek 1: Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie	Przyjęcie przez Radę Powiatu Programu Ochrony nad Zabytkami powiatu nowotomyskiego oraz okresowe monitorowanie jego realizacji	2020-2023	Liczba raportów monitoringowych [szt.]
Kierunek 2: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Działania na rzecz upamiętniania nieczynnych cmentarzy	2020-2023	Liczba przeprowadzonych działań [szt.]
	Bieżące prace konserwacyjne i pielęgnacyjne w parku Zespołu Pałacowego w Trzciance	2020-2023	Liczba przeprowadzonych działań [szt.]

Kierunek 3: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	Współpraca z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną	2020-2023	Liczba podjętych działań w zakresie współpracy [szt.]
	Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników Starostwa Powiatowego, zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez ich udział w odpowiednich szkoleniach	2020-2023	Liczba przeprowadzonych szkoleń [szt.]
Kierunek 4: Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska	Wyrażanie swojej opinii w ustalaniu planów miejscowych poszczególnych gmin wchodzących w skład powiatu	2020-2023	Liczba wydanych opinii [szt.]
Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców			
Kierunek działań	Działania	Termin realizacji	Monitoring realizacji działań
Kierunek 1: Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu	Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, a także o jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu oraz w innych dostępnych środkach masowego przekazu.	2020-2023	Liczba publikacji dotyczących wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu [szt.]
	Wydawanie materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie oraz wspieranie wydawania niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (katalogów,	2020-2023	Liczba wydanych materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie [szt.]

	przewodników, albumów, kalendarzy) i innych wydawnictw prezentujących środowisko kulturowe powiatu.		
	Informowanie lokalnej społeczności o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	2020-2023	Liczba przedstawionych informacji [szt.]
Kierunek 2. Edukacja i popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym powiatu.	Organizacja imprez z zakresu kultury propagujących historie i tradycję o charakterze ponadgminnym oraz upowszechnianie kultury w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.	2020-2023	Liczba zorganizowanych imprez [szt.]
	Rozwijanie działalności edukacyjnej poprzez współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami, popularyzującej ochronę zabytków	2020-2023	Liczba działań edukacyjnych [szt.]
	Promowanie istniejących szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych.	2020-2023	Liczba działań promocyjnych dotyczących szlaków i ścieżek turystycznych [szt.]
	Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu.	2020-2023	Liczba podjętych działań dotyczących wspierania działalności agroturystycznej [szt.]

Źródło: Opracowanie własne.

8.Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
2) finansowych – -udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków; korzystanie z programów uwzgledniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje; współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach ,,Partnerstwa publicznego - prywatnego" (PPP);
3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
5) kontrolnych – oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym powiatu, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji POnZ oraz aktualizacja POnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania; monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego; prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji POnZ; aktualizacja bazy zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

9.Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Nowotomyskiego na lata 2020-2023 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Powiatu, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Starosta będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Powiatu.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
2) efektywność wykonania zadań;
3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiadającymi za zabytki.

10.Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

1) z budżetu powiatu finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.);
2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.);
3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.);
4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282 z późn. zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
5) z dotacji unijnych;
6) od fundacji;
7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2020 poz. 282 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich,

restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020". Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów cząstkowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego".

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robot jest zdaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd powiatowy powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest powiat nowotomyski,
2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze powiatu nowotomyskiego.

Powiat nowotomyski w ramach budżetu na rok 2018 udzielił dotacji w wysokości 50 000,00 zł na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na podstawie uchwały Nr XVIII/127/2016 Rady Powiatu Nowotomyskiego z dnia 25 maja 2016 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Dotacje celowe w roku 2018 przyznano w kwotach:

• 18 450,00 zł - na realizację zadania pn. ,,Wykonanie projektu budowlanego wymiany pokrycia dachowego i tynków zewnętrznych oraz zagospodarowania terenu" dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Wojciecha w Borui Kościelnej.

• 9 963,00 zł - na realizację zadania pn. ,,Rekonstrukcja witraży ornamentalnych w kościele pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Kuślinie" dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Kuślinie.

• 20 000,00 zł - na realizację zadania pn. ,,Ekspertyza dotycząca przyczyn zawilgocenia dolnych partii krypt i kościoła pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lwówku - etap I - badania nieniszczące" dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lwówku.

W kolejnych latach planowana jest kontynuacja przyznawania dotacji przez powiat nowotomyski.

Spis tabel

TABELA 1. DOTACJE UDZIELONE W OSTATNICH LATACH NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *10*

TABELA 2. POWIERZCHNIA I GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA W POSZCZEGÓLNYCH JEDNOSTKACH POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *19*

TABELA 3. WYZNACZONE SZLAKI TURYSTYCZNE NA OBSZARZE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *23*

TABELA 4. WYKAZ ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *54*

TABELA 5. WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *65*

TABELA 6. WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *66*

TABELA 7. STAN OPRACOWANYCH GMINNYCH EWIDENCJI ZABYTKÓW ORAZ GMINNYCH PROGRAMÓW OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *71*

TABELA 8. DZIAŁANIA DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU NOWOTOMYSKIEGO NA LATA 2020-2023. ..... *74*

Spis rysunków

RYSUNEK 1. PODZIAŁ POWIATU NOWOTOMYSKIEGO NA JEDNOSTKI GMINNE. *19*

RYSUNEK 2. SIEĆ KOMUNIKACYJNA NA TERENIE POWIATU NOWOTOMYSKIEGO. *20*